

Nr 128.

Ankom till riksdagens kansli den 21 maj 1941 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1941/42 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkten 142, sid. 235—238 av det propositionen bilagda utdraget av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1941) föreslagit riksdagen att till Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 1,350,000 kronor.

I samma proposition har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkterna 133, 134, 137, 140, 143 och 152) föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som bleve riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1941/42

dels till Folkskolinspektionen: Avlöningar ett förslagsanslag av 685,000 kronor;

dels till Folkskolinspektionen: Omkostnader ett förslagsanslag av 200,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor ett förslagsanslag av 136,000,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern ett förslagsanslag av 280,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor ett förslagsanslag av 350,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn ett förslagsanslag av 2,000,000 kronor;

dels till Fortsättningsskolor: Bidrag till avlöning åt lärare ett förslagsanslag av 4,100,000 kronor;

dels ock till Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningskolväsendet ett förslagsanslag av 600,000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i en den 21 mars 1941 dagtecknad proposition, nr 176, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

1. godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för folkskolinspektionen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42;

2. till *Folkskolinspektionen: Avlöningar* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av 711,200 kronor;

3. till *Folkskolinspektionen: Omkostnader* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av 200,000 kronor;

4. medgiva, att för budgetåret 1940/41 gällande grunder för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa lärare vid folk- och småskolor m. fl. skola med av departementschefen angiven jämkning äga tillämpning jämväl för budgetåret 1941/42;

5. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av 134,400,000 kronor;

6. medgiva, att ur sistnämnda anslag må, om och i den mån behov därav provas föreligga, utgå statsbidrag till undervisning för svenska barn i utlandet, dock med sammanlagt högst 26,500 kronor;

7. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av 275,000 kronor;

8. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av 345,000 kronor;

9. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av 2,200,000 kronor;

10. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning å tilläggsstat II till riksstaten* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *reservationsanslag (B)* av 300,000 kronor;

11. godkänna av departementschefen förordade ändringar i gällande grunder för statsbidrag till avlöning åt lärarinnor i hushållsgöromål vid fortsättningsskolor;

12. till *Fortsättningsskolor: Bidrag till avlöning åt lärare* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av 4,100,000 kronor;

13. godkänna av departementschefen förordade ändringar i gällande grunder för statsbidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet;

14. till *Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av 550,000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft

dels en inom andra kammaren av herr *K. Mäler m. fl.* väckt motion (II: 288), vari hemställts, att riksdagen vid besvarandet av Kungl. Maj:ts proposition nr 176 måtte beakta de i motionen framförda synpunkterna;

dels en inom andra kammaren av herrar *T. Ekdahl* och *H. Hallén* väckt motion (II: 287), vari hemställts, att riksdagen vid bifall i övrigt till Kungl. Maj:ts proposition nr 176 ville besluta att:

1) hemställa, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt föranstalta om utredning angående skoldistriktsindelningen;

2) uttala, att Kungl. Maj:t finge äga befogenhet att efter prövning av varje särskilt fall föreskriva, att skoldistrikt skall vara skyldigt att till undervisning mottaga även skolpliktiga barn från barnhem;

3) hemställa, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande, huruvida icke avgångsprövning å annan tid än vid läsårets slut må kunna anordnas för lärjungar, som från sjunde klassen utflytta till sexklassig skola;

dels en inom andra kammaren av herr *B. von Friesen* väckt motion (II: 15), vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning om möjligheterna och villkoren för ökad befogenhet för den kommunale folkskolinspektören att sköta de uppgifter, som nu åvila statens inspektör i de landstingsfria städerna;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herrar *R. Wagnsson* och *R. Lindström* (I: 22) och den andra inom andra kammaren av fru *Elsa Johansson m. fl.* (II: 19), vari hemställts, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa:

1:o) att Kungl. Maj:t måtte skyndsammast upptaga till prövning frågan om ordnande av den skolhygieniska verksamheten och läkarvården vid rikets folkskolor genom statens medverkan och snarast möjligt förelägga riksdagen förslag därom,

2:o) att Kungl. Maj:t måtte såsom ett led i denna verksamhet och på grundval av särskilt sakkunnigbetänkande för riksdagen jämväl framlägga förslag om viss fri barnbespisning i Sveriges folk- och småskolor;

dels en inom andra kammaren av herr *U. R. Jacobson m. fl.* väckt motion (II: 87), vari hemställts,

1. att riksdagen måtte besluta, att bidraget till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem för budgetåret 1941/42 höjes till kronor 1,500,000,

2. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla:

a) om utredning rörande en centralisering av den yrkesbestämda fortsättningsskolan inom vissa ödebygdsområden medelst uppförande av särskilda skolhem för fortsättningsskolans elever,

b) om höjning av nu utgående till kronor 1: 25 per dag maximerade statsbidrag för inackordering av fortsättningsskolebarn,

c) om bidrag till kostnaderna för inackorderade barns resor från och till hemmet,

d) om bidrag till kostnaderna vid inköp av skyddsmedicin till skolbarn intagna å skolhem och arbetsstugor;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *J. M. Bäckström m. fl.* (I: 7) och den andra inom andra kammaren av herr *O. E. Sandberg* (II: 9), vari hemstälts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om utredning, huruvida icke frågan om anordnande av skolskjutsar kunde väsentligen befrämjas genom att åt länsstyrelserna överlämnades att inom ramen för sina allmänna befogenheter i avseende å yrkesmässig biltrafik och under beaktande av lokala och ekonomiska förutsättningar tillse, att innehavare av biltrafiktillstånd uppehölle regelbundna turer för skolskjutsar å lämpliga sträckor och tider och till skäliga taxor;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *J. Björck m. fl.* (I: 219) och den andra inom andra kammaren av fröken *Kerstin Hesselgren m. fl.* (II: 274), vari hemstälts, att riksdagen måtte besluta höjning av det i punkt 12 av Kungl. Maj:ts proposition, nr 176, begärda förslagsanslaget till avlöningsbidrag åt lärare vid fortsättnings-skolor från 4,100,000 till 4,200,000 kronor;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *J. M. Bäckström m. fl.* (I: 6) och den andra inom andra kammaren av herr *O. E. Sandberg* (II: 8), vari hemstälts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om uppdrag för »Kommittén för utredning rörande skolväsendets organisation m. m.» att utreda möjligheterna till befrielse från fortsättningsskolas praktiska undervisning i sådana fall, där undervisningens syfte i stället kunde erhållas genom fri yrkesutbildning; samt att riksdagen till övervägande vid utredningen framställer, huruvida *exempelvis* icke gällande bestämmelser för undervisning i fortsättningsskola kunde ändras därhän, att lärjunge, som erhållit varaktig yrkesanställning, må meddelas *uppskov* med praktisk undervisning i fortsättningsskola och vidare, därest anställningen visas hava lämnat lärjunge utbildning under minst det mot den återstående skoltiden svarande dagantalet, fullständig *befrielse* från sådan skolundervisning, allt under förutsättning att lärjungen genomgått sjuårig folkskola eller en årskurs i folkskolans högre avdelning eller ock deltagit i undervisningen i en teoretisk årskurs i fortsättningsskola;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herrar *A. Gillström* och *V. Söderkvist* (I: 144) och den andra inom andra kammaren av herr *E. Berg m. fl.* (II: 186), vari hemstälts, att sådan ändring i nuvarande bestämmelser vidtages, att statsbidraget enligt kungörelsen nr 589/1932 § 3 kan höjas till högst 2 kronor och 50 öre per elev och dag;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr A. Löfvander *m. fl.* (I: 205) och den andra inom andra kammaren av herr J. Eriksson i Frägsta *m. fl.* (II: 289), vari hemställts, att riksdagen måtte 1:o besluta att statsbidrag till bestridande av kostnader för centralisering av fortsättningsskolväsendet må, i huvudsaklig överensstämmelse med folkskolans besparingssakkunnigas förslag och enligt de närmare villkor och bestämmelser Kungl. Maj:t må äga föreskriva, under budgetåren 1941/44 utgå jämväl för färd med fordon, som framföres av barnen själva, 2:o till Försättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 500,000 kronor.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för de motionsvis gjorda yrkandena, hänvisas, i den mån redogörelse för desamma ej lämnas i det följande, till motionerna II: 288, II: 287, II: 15, I: 22, II: 87, I: 7, I: 219, I: 6, I: 144 och I: 205.

I. Åtgärder för fortsatt rationalisering av folkskoleväsendet.

1. De sakkunnigas huvudförslag.

De senaste årtiondenas starka nativitetsminskning och de jämsides därmed verkande befolkningsrörelserna, i första hand inflyttningen från landsbygden till stadssamhällena, hade — framhåller *departementschefen* inledningsvis — nödvändiggjort betydande organisatoriska ändringar inom folkskoleväsendet, särskilt under 1930-talet. Ett oavbrutet rationaliseringsarbete hade sålunda, underlättat och delvis framdrivet genom statsmakternas ingripanden, pågått under en följd av år med syfte, jämte åstadkommandet av skolförbättringar, att anpassa folkskoleväsendets yttre ram efter det sjunkande barnantalet och de i övrigt förändrade förhållandena. Det vore å andra sidan förklarligt, att rationaliseringsarbetet icke kunnat hålla jämna steg med nativitetens och befolkningsrörelsernas utveckling. Vetskapen härom samt nödvändigheten av att i det inträdda krisläget söka åstadkomma besparingar hade föranlett en översyn av folkskoleväsendets yttre organisation, som *folkskolans besparingssakkunniga* vidtagit och lagt till grund för det förslag, som nu framlades.

Folkskolans besparingssakkunniga.

De sakkunniga hava beträffande behovet av en rationalisering påvisat, att ett stort antal läraravdelningar under vårterminen 1940 haft ett ur såväl ekonomiska som pedagogiska synpunkter alltför lågt elevantal. Genom den starka indragning av lärartjänster, som ägt rum vid slutet av nyssnämnda vårtermin eller med utgången av redovisningsåret

1939/40, hade medeltalet elever i läraravdelningarna undergått en mindre höjning. Åtgärder vore dock alltjämt påkallade för att vinna en bättre relation mellan antalet lärare och elever i rikets folkskolor. Födelsetalen hade visserligen under senare år ökat något, men den inträdda stegringen vore dock större i städerna än på landsbygden. Med hänsyn härtill och till den ständigt fortgående omflyttningen av befolkningen från landsbygden till städer och andra samhällen vore det uppenbart, att man åtminstone under de närmaste åren måste räkna med en fortsatt nedgång av lärjungeantalet i många av landsbygdens folk- och småskolor. Skolväsendets organisation måste anpassas härefter.

Riktlinjer för rationaliseringsarbetet. Enligt de sakkunnigas mening borde en plan uppgöras för genomförandet av redan planerade och ytterligare erforderliga rationaliseringsåtgärder. En dylik plan syntes påkallad oavsett de nu ifrågasatta besparingsåtgärderna. Man kunde nämligen utgå från, att det sjunkande barnantalet framtvingade indragningar av lärartjänster i ganska stor omfattning även under de närmaste åren. Det syntes då nödvändigt, att dessa indragningar komme att ske mera planmässigt, så att det bleve möjligt att på ett tillfredsställande sätt ordna med förflyttning av övertaliga lärare, där så bleve erforderligt. Det syntes vara lämpligt, att man vid uppgörandet av en dylik organisationsplan beräknade en viss tid, inom vilken de planerade åtgärderna kunde tänkas bli genomförda. De sakkunniga, som härvid stannat för en tidsperiod av fem år, vilken beräknades taga sin början med läsåret 1941/42, syftade sålunda till att få fram preliminära förslag till organisationsförändringar, vilka under vissa förutsättningar skulle kunna genomföras inom respektive skoldistrikt under läsåren 1941/42—1945/46.

Det syntes nödvändigt, att organisationsarbetet i möjligaste mån bedrevs efter enhetliga och planmässiga grunder, varför vissa allmängiltiga regler härför borde uppställas. De sakkunniga ville därför ange de riktlinjer, efter vilka erforderliga organisationsförändringar enligt de sakkunnigas mening lämpligen borde genomföras.

Som allmän regel beträffande lärjungeantalets storlek borde gälla, att antalet lärjungar icke borde överskrida

i skolor av första B-formen, i varje läraravdelning å folkskolestadiet . . .	35
» » » andra B-formen, å folkskolestadiet	30
» » » tredje B-formen, å folk- och småskolestadiet	25
» » » första D-formen, å folk- och småskolestadiet	20
» » » b-form, å småskolestadiet	25.

De här angivna talen vore icke att anse såsom maximala. Man måste nämligen utgå från att övergång till en högre skolform icke alltid kunde eller borde ske vid en tillfällig ökning av barnantalet utan först, då det kunde konstateras, att ökningen bleve mera varaktig.

Då det här framhållits, att de angivna normerande talen icke finge betraktas som maximala, borde måhända även anmärkas, att de icke heller kunde gälla som minimala. En omorganisation från högre till lägre skol-

form borde ej ovillkorligen ske, så snart lärjungeantalet understeg de ovan angivna talen. Även i sådana fall borde förfaras med en viss försiktighet. En tillfällig nedgång av lärjungeantalet borde sålunda icke alltid medföra indragning av en tjänst och förändring av skolformen.

Varje organisationsändring måste prövas under hänsynstagande till de i de särskilda fallen föreliggande förhållandena. Då en mångfald olika faktorer inverkade på dylika frågors lösning, syntes det icke vara möjligt att uppställa några bestämda regler härför. Några allmänna synpunkter rörande ifrågavarande spörsmål borde dock framhållas.

Det motstånd, som ibland framträdde, då fråga vore om skolindragningar och centraliseringsåtgärder, kunde självfallet ej tillmätas avgörande betydelse men borde å andra sidan icke lämnas alldeles obeaktat. Särskilt i sådana fall, då genomförandet av de ifrågasatta åtgärderna skulle medföra en skolas nedläggande och förhållandena icke med nödvändighet krävde, att en omorganisation skedde, syntes största möjliga hänsyn böra tagas till de lokala skolmyndigheternas och de av skolindragningen berörda målsmännens intressen. Ett dylikt förfarande torde också stå i god överensstämmelse med det av 1935 års riksdag gjorda uttalandet, att man borde framgå med försiktighet vid nedläggandet av skolor.

För de statliga organ, som hade att handlägga ärenden rörande dessa frågor, vore det givetvis av värde, om mera detaljerade anvisningar kunde lämnas i fråga om vilket elevantal, som borde krävas som minimum i en skola med endast *en* läraravdelning. Då avgörandet i varje särskilt fall måste bli beroende av, bland annat, förefintliga möjligheter att ordna undervisningen för de av en eventuell indragning berörda eleverna, kunde inga bestämda regler härför uppställas. Som allmänna riktlinjer torde dock kunna gälla, att en skola ej borde bibehållas, därest elevantalet under den tid, som vid utredningstillfället kunde överblickas, i regel ej uppginge till 10, medan å andra sidan skäl syntes kunna anses föreligga för bibehållandet av en sådan skola, om elevantalet mera varaktigt uppginge till 15 eller däröver, såvida icke andra förhållanden nödvändiggjorde en indragning. Även andra faktorer än barnantalet inverkade nämligen på frågan om en skolas indragning eller bibehållande. Sålunda måste hänsyn härvid tagas dels till beskaffenheten av lokalerna vid den skola, som ifrågasattes till indragning, dels till möjligheten att med eller utan ändring av skolform taga emot barnen i annan skola och om härför krävdes om- eller tillbyggnad av lokalerna, dels till vägförhållandena, om skolskjuts skulle anordnas, dels ock, i förekommande fall, till förefintliga inackorderingsmöjligheter för barnen. Därjämte måste givetvis de ekonomiska konsekvenserna av de olika alternativen noga övervägas.

Vad här ovan sagts rörande antalet elever i skola med *en* läraravdelning hade främst avseende på skolor av B 3- och D 1-form. Bibehållandet av en småskola av b-form torde i vissa fall kunna anses försvarligt, även om lärjungeantalet något understeg 10, särskilt om det vore förenat med väsentliga svårigheter att överföra barnen till annan skola.

I somliga fall uppkomme genom en centralisering avsevärda besparingar, i andra fall åter kunde dylika åtgärder vara påkallade, ja, nödvändiga, ehuru desamma ur ekonomisk synpunkt saknade större betydelse. Som allmän regel syntes dock böra gälla, att det belopp, som erfordrades för bestridande av kostnaderna för centraliseringen (utgifter för skolskjutsar och

inackordering av skolbarn), borde utgöra allenast en mindre del av det statsbidragsbelopp, som eljest skulle utgå till avlöning åt lärare. Det måste emellertid ankomma på vederbörande statliga organ att i varje särskilt fall pröva och avgöra vilka åtgärder, som lämpligen borde vidtagas för vinnande av en rationell skolorganisation.

Rationaliseringens verkningar. Med angivande av i huvudsak de berörda riktlinjerna för en rationalisering ha de sakkunniga låtit folkskolinspektörerna envar inom sitt inspektionsområde undersöka behovet av organisationsändringar under en tidsperiod av fem år, räknad från och med läsåret 1941/42. Enligt folkskolinspektörernas förslag — vilka givetvis äro att anse såsom preliminära — skulle under denna tid sammanlagt omkring 1,620 lärartjänster kunna indragas, därav 467 avsedda för lärare med folkskolläraryxamen och 1,153 för lärare med småskolläraryxamen.

Beträffande de ekonomiska verkningarna ha de sakkunniga beräknat bruttobesparingen i statsbidrag till lärarlöner vid femårsperiodens slut till i runt tal 6,600,000 kronor om året. Drogen härifrån kostnaderna för centraliseringen (skolskjutsar, inackordering m. m.), med nuvarande priser i runt tal 1,600,000 kronor, bleve nettobesparingen 5,000,000 kronor.

De sakkunniga understryka, att de beräknade siffrorna för den kommande indragningen av lärartjänster vore i hög grad approximativa. Olika förhållanden kunde inverka i både höjande och sänkande riktning. Sålunda torde bristen på flytande bränsle för skolskjutsar i vissa fall nödvändig-göra ett uppskov med ifrågasatt rationalisering. Å andra sidan skulle ett mera allmänt beviljande av statsbidrag för erforderliga skolbyggnader i vart fall under periodens senare del kunna medföra indragning av vissa lärartjänster, som icke medtagits i de sakkunnigas kalkyler.

Vid beräkning av förändringar i lärarbehovet finge emellertid hänsyn tagas icke enbart till antalet indragna befattningar. Nya tjänster torde också komma att inrättas i viss utsträckning. Framför allt syntes de stigande nativitetssiffrorna under åren 1936/38 verka höjande på behovet av småskollärare, särskilt under läsåren 1944/46. Likaväl som den starka indragningen av lärartjänster på småskolestadiet år 1940 varit en följd ej enbart av rationaliseringsarbetet utan i minst lika hög grad av de låga födelsesiffrorna för år 1933, komme på ett senare stadium de höjda nativitetssiffrorna att medföra behov av ett icke ringa antal nya småskollärarytjänster. Togs hänsyn även till behovet av nya tjänster, kunde förändringarna beträffande antalet lärartjänster beräknas sålunda:

	Tjänster för lärare med folkskolläraryxamen	Tjänster för lärare med småskolläraryxamen
År 1941	— 222	— 464
» 1942	— 98	— 215
» 1943	— 102	— 80
» 1944	— 48	— 28
» 1945	+ 32	+ 48
	<hr/>	<hr/>
Summa	— 438	— 739.

Rationaliseringens tempo. De sakkunniga hava förutsatt, att indragningen av lärartjänster borde regleras på sådant sätt, att ej alltför stora svårigheter uppstode för de yngre och obefordrade lärarna. De sakkunniga hava sålunda förordat en förskjutning av tjänsteindragningarna till den senare delen av femårsperioden.

De sakkunniga hava i detta sammanhang framhållit, att statsmakterna hade ett medel att i viss mån påverka utvecklingen, nämligen möjligheten att uppskjuta en höjning av *pensionsåldern* för folkskollärare. Jämlikt övergångsbestämmelser till gällande pensionsförfattningar skulle pensionsåldern för folkskollärare den 1 juli 1943 höjas från 60 till 61 år. Enligt de sakkunnigas mening borde med denna höjning anstå ytterligare något eller några år.

Remissyttranden.

De ifrågasatta åtgärderna tillstyrkas av flertalet *folkskolinspektörer* samt av *skolöverstyrelsen*. Överstyrelsen har fäst uppmärksamheten vid en omständighet, som i vissa fall kunde utgöra ett hinder för indragning av en övertalig lärartjänst.

Enligt § 2 folkskolestadgan skulle vid ett distrikts skolor ordinarie lärartjänster vara inrättade till det antal, som kunde anses motsvara det stadigvarande behovet av lärarkrafter. Därutöver skulle till det antal, som prövades nödigt, anställas extra ordinarie lärare i det fall, att växling i lärjungeantalet, förestående omorganisation av distriktets skolväsen eller annan anordning gjorde sådant erforderligt. Skolrådet ålåg att årligen pröva, huruvida skälig anledning fortfarande förefunnos, att befattning uppehölls med extra ordinarie lärare. Ny ordinarie eller extra ordinarie lärartjänst finge icke inrättas utan Kungl. Maj:ts tillstånd, dock att extra ordinarie lärartjänst kunde efter medgivande av statens vederbörande folkskolinspektör inrättas och bibehållas under en tid av högst tre år.

Dessa bestämmelser avsåge att reglera förhållandet mellan antalet ordinarie och extra ordinarie lärare inom skoldistriktet, så att av vardera kategorien icke flera befattningshavare anställdes än som motsvarade behovet. Som grund för reglerandet låg föreskriften, att ingen ny ordinarie eller extra ordinarie lärartjänst — i fråga om den sistnämnda dock med visst undantag — finge inrättas utan Kungl. Maj:ts medgivande. Kungl. Maj:t kunde sålunda förhindra, att nya lärartjänster inrättades, då de prövades vara icke oundgängligen nödvändiga. Däremot syntes det oklart, huruvida det förhållandet, att ett skoldistrikt hade ett mindre antal ordinarie lärartjänster än som motsvarade det stadigvarande behovet av sådana tjänster, kunde bli föremål för ingripande från Kungl. Maj:ts sida. Det kunde synas, som om detta ej heller vore behövt, enär det knappast numera borde ligga i de lokala skolmyndigheternas intresse att ha anställda färre ordinarie lärare än behövt. Sådana fall hade emellertid förekommit, och de kunde i så måtto vara till förfång för skolväsendets rationalisering, att transport till ordinarie befattning inom skoldistriktet av lärare, som innehade övertalig ordinarie tjänst inom annat skoldistrikt, därigenom hindrades.

Det syntes fördenskull kunna ifrågasättas ett förtydligande av § 2 mom. 3, så att av bestämmelsen otvetydigt framginge, att Kungl. Maj:t, där så med hänsyn till distriktets behov av lärartjänster prövades erforder-

ligt, kunde bestämma, att extra ordinarie lärartjänst skulle förändras till ordinarie tjänst.

Statskontoret har funnit de sakkunnigas förslag i huvudsak väl ägnat att läggas till grund för det fortsatta rationaliseringsarbetet. Statskontoret har avstyrkt förslaget om uppskov med pensionsålderns höjning.

Domkapitlen hava i allmänhet icke motsatt sig ett genomförande i huvudsak av de sakkunnigas ifrågavarande förslag. Genomgående framhålles dock önskvärdheten av att den största varsamhet och försiktighet iakttages vid genomförandet av det framlagda rationaliseringsprogrammet. Mot vissa detaljfrågor riktas erinringar, främst ur synpunkten av att de pedagogiska betingelserna för undervisningen om möjligt icke böra försämrast.

Flertalet domkapitel betona särskilt, att en skola på landsbygden vore ett kulturcentrum för orten, som representerade väsentliga värden, vartill hänsyn måste tagas vid sidan av de ekonomiska övervägandena.

Departementschefen.

De sakkunnigas utredning, framhåller departementschefen, syntes på ett övertygande sätt hava visat behovet och lämpligheten av fortsatta och utökade rationaliseringsåtgärder men hade å andra sidan även ådagalagt nödvändigheten av större planmässighet och enhetlighet i denna verksamhet. I likhet med de sakkunniga funne departementschefen det erforderligt, att en preliminär plan uppgjordes för genomförandet av de organisationsändringar, som under en lämpligt avvägd tidsperiod borde vidtagas. En sådan plan skulle, såvitt departementschefen kunde finna, för de centrala statsmyndigheterna möjliggöra en samlad överblick över aktuella organisationsfrågor, något som måste vara av största värde, därest dessa myndigheter skulle kunna bedöma verkningarna av rationaliseringsarbetet och avväga detsamma med hänsyn till på frågan inverkan omständigheter av mera allmän natur. Icke minst viktigt syntes vara, att myndigheterna härigenom erhöle större möjligheter att reglera tempot för rationaliseringsarbetet.

Det förberedande utredningsmaterial, som de sakkunniga samlat, torde kunna läggas till grund för planlägningsarbetet, som lämpligen syntes böra ankomma på skolöverstyrelsen i samarbete med folkskolinspektörerna och domkapitlen. En mera fast eller bindande plan vore givetvis icke avsedd eller ens möjlig att åstadkomma, då förutsättningarna för varje enskild organisationsändring, såsom nyss antytts, borde prövas i vanlig ordning under hänsynstagande till alla på frågan inverkan, ofta från år till år skiftande förhållanden.

Den utvidgning av rationaliseringsverksamheten, som sålunda vore påkallad, gjorde det önskligt, att vissa riktlinjer uppdroges för bedömandet i varje särskilt fall av frågor av denna art till ledning för de myndigheter — kommunala såväl som statliga — vilka hade att handlägga dylika ärenden.

Då skolornas organisation främst vore beroende av *elevantalet*, hade de sakkunniga i första hand inriktat sig på att uppställa vissa allmängiltiga regler rörande antalet lärjungar i läraravdelningarna. I fråga om skolor av A-form hade detta redan skett för innevarande budgetår, och det förutsattes, att de för dessa gällande reglerna skulle erhålla giltighet tills vidare. Häremot hade departementschefen intet att erinra. Motsvarande regler föresloges nu även för övriga skolformers vidkommande. Såsom allmän regel föresloge de sakkunniga, att elevantalet icke borde överskrida 20 i mindre folkskolor av D 1-form, 25 i småskolor av b-form och i folkskolor av B 3-form, 30 på folkskolestadiet i skolor av B 2-form samt 35 per läraravdelning på folkskolestadiet i skolor av B 1-form. Vad de sakkunniga och skolöverstyrelsen anfört till stöd för detta förslag syntes bärande och departementschefen funne sig böra ansluta sig till detsamma. Såsom allmängiltiga men i de enskilda fallen icke strängt bindande syntes de angivna reglerna böra, på sätt skolöverstyrelsen framhållit, tillämpas, varigenom i många fall torde kunna skapas gynnsammare betingelser för undervisningen även ur pedagogisk synpunkt. Departementschefen kunde sålunda icke lägga avgörande vikt vid de invändningar mot de sakkunnigas förslag i denna del, som i vissa remissyttranden framstälts. I likhet med de sakkunniga ville departementschefen dock understryka, att de uppställda reglerna borde hava karaktär av anvisningar och icke av mekaniskt verkande föreskrifter. De angivna talen finge sålunda icke betraktas vare sig såsom maximi- eller minimala utan böra giva rum för hänsynstagande i särskilda fall till olika på frågan inverkan omständigheter, exempelvis till de särskilda undervisningsbetingelserna i skolor på orter med delvis finsktalande befolkning.

De sakkunniga hade ingående uppehållit sig vid de faktorer, vilka — förutom elevantalet — borde bliva föremål för övervägande, innan en organisationsändring vidtoges. Departementschefen kunde i huvudsak ansluta sig till de synpunkter, de sakkunniga därvid framfört, och ämnade här endast ange några av de omständigheter, vid vilka han funnit särskild vikt böra läggas. I likhet med de sakkunniga funne departementschefen sålunda, att man, då rationaliseringsåtgärder vore oundvikliga, borde vid deras genomförande eftersträva, att så många barn som möjligt erhöles undervisning i goda skolformer. Vidare vore stor varsamhet av nöden vid *indragning av skolor*. Departementschefen ville i detta sammanhang särskilt framhålla nödvändigheten av försiktighet vid indragning av småskolor av b-form. Bibehållandet av en sådan skola borde sålunda mången gång kunna anses försvarligt eller önskligt, även om lärjungeantalet skulle något understiga 10. Särskild aktsamhet syntes även tillrådlig, när det gällde indragning av skolor i mer avlägsna eller isolerade bygder; de synpunkter på dessa spörsmål, som flertalet av domkapitlen anlagt, förtjänade det största beaktande.

De sakkunniga hade ifrågasatt uppställande såsom allmän princip vid behandling av centraliseringsfrågor, att det belopp, som erfordrades för bestridande av *kostnaderna för centraliseringen*, borde utgöra allenast en mindre del av det statsbidragsbelopp, som eljest skulle utgå till avlöning åt lärare. Gentemot detta förslag hade erinringar riktats av vissa folkskoleinspektörer samt av skolöverstyrelsen, vilken senare uttalat sig för en formulering av innebörd, att centraliseringskostnaderna icke borde få överstiga summan av statsbidragskostnaderna för lärarlöner, underhålls- och

materielbidrag, tjänstebostadsbidrag samt i förekommande fall byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler, varjämte hänsyn borde få tagas även till rent kommunala kostnader för lokalunderhåll m. m. För egen del ville departementschefen framhålla, att prövningen av dessa frågor i varje särskilt fall borde liksom hittills ankomma på vederbörande myndigheter under beaktande av alla inverkan omständigheter. Svårigheterna att i detta hänseende angiva några allmänna riktlinjer syntes närmast tala för lämpligheten av att någon grundsats med den av de sakkunniga respektive skolöverstyrelsen angivna innebörden icke uppställdes. Härför talade även de nuvarande ovissa förutsättningarna — icke minst ur kostnadssynpunkt — för anordnande av skolskjutsar och inackordering.

Departementschefen kunde sålunda i princip ansluta sig till de sakkunnigas förslag till utvidgning och reglering av rationaliseringsarbetet inom folkskoleväsendet. Att härvid vissa mindre önskvärda konsekvenser uppstode vore beklagligt men i viss mån oundvikligt. Det syntes sålunda icke kunna undvikas, att lägre skolformer i ej ringa utsträckning efterträdde högre. Departementschefen hade redan framhållit såsom eftersträfvansvärt, att centraliseringsåtgärderna åsyftade ett bibehållande eller uppriktande av högre skolformer; i den mån detta av olika skäl icke läte sig göra, kunde det sjunkande barnantalet mången gång likväl framtvunga en förändring exempelvis av en B 2-skola till en B 3-skola. Såsom de sakkunniga framhållit, syntes besparingsprogrammets genomförande likväl innebära, att övervägande antalet därav berörda barn komme i åtnjutande av undervisning i bättre skolformer, och åtgärderna torde därför kunna sägas i stort sett leda till en skolförbättring. En avgjord vinning ur pedagogisk synpunkt vore den emotsedda minskningen av antalet mindre folkskolor.

Ett genomförande av den planerade rationaliseringen syntes i relativt ringa omfattning vara beroende av nyanskaffning av skollokaler. Däremot förutsatte en centralisering nästan undantagslöst anordnande av skolskjutsar eller inackordering. På grund av tidsläget mötte härvid särskilda svårigheter, vilka borde föranleda till varsamhet vid prövning av centraliseringsfrågor, särskilt sådana av större omfattning.

Departementschefen vore ense med de sakkunniga därom att vid bestämmandet av *rationaliseringens tempo* största möjliga hänsyn borde tagas till lärarnas berättigade intressen.

En av skolöverstyrelsen verkställd utredning rörande tillgången och efterfrågan på folk- och småskollärare utvisade för närvarande ett läraröverskott av omkring 500 folkskollärare och nära 400 småskolläraryrinnor. Ett genomförande av indragningsprogrammet i den takt, som förutsatts av folkskolinspektörerna, skulle givetvis åstadkomma en relativt stark ökning av läraröverskottet under de närmaste läsåren, vilket överskott mot slutet av femårsperioden skulle komma att hastigt minskas i den mån lärarexaminationen anpassades efter lärarbehovet. Departementschefen ansåge sig med hänsyn härtill böra biträda de sakkunnigas förslag om viss förskjutning av de planerade tjänsteindragningarna till senare delen av femårsperioden. Till frågan om begränsning av examinationen vid folk- och småskoleseminarierna återkomme departementschefen i annat sammanhang.

Vederbörande lärarorganisationer hade ifrågasatt en utsträckning av de planerade åtgärderna över en något längre tidsperiod än fem år. På grund

av svårigheterna att överblicka utvecklingen inom skolväsendet annat än för en mycket begränsad tidsperiod syntes det icke gärna möjligt att nu tillmötesgå detta förslag. Skulle förutsättningarna för programmets genomförande under femårsperiodens lopp undergå väsentliga ändringar, borde dock dessa givetvis föranleda de jämkningar i programmet, som kunde vara erforderliga.

Frågan om ett uppskov med höjningen av *pensionsåldern* för *folkskollärare* ansåge departementschefen sig icke böra närmare ingå på, då detta spörsmål i sinom tid torde komma att anmälas av chefen för finansdepartementet.

Styrelsen för Sveriges folkskolläraryförbund hade förordat åtgärder för rationalisering av vikarieförmedlingen i folkskolan, vilken enligt styrelsen syntes böra överlätas på den *offentliga arbetsförmedlingen* med åläggande för skolstyrelserna att vid behov av vikarier anlita och med skyldighet för lärarna att vid behov av arbete vända sig till denna förmedling. Detta uppslag syntes värt allt beaktande. Av vikt vore emellertid, att icke en anordning genomfördes, som förhindrade en prövning av sökandens lämplighet som lärare i jämförelse med andra sökande. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att efter ytterligare utredning meddela de bestämmelser i ämnet, som prövades erforderliga och lämpliga att föreskriva med hänsyn till vad nyss anförts. Härvid torde böra övervägas, huruvida icke som villkor för statsbidrag till lärares avlöning, om så erfordrades, borde stadgas skyldighet för skolstyrelse att efterfölja de bestämmelser, som i angivet hänseende kunde varda meddelade.

De sakkunniga förutsatte, att för genomförandet av det av dem framlagda förslaget icke erfordrades andra *författningsföreskrifter* än en förlängning av giltigheten av de bestämmelser, som för innevarande budgetår vore meddelade i kungörelsen 1940: 414 med därtill hörande anvisningar. Till dessa anvisningar borde dock fogas anvisningar rörande relevantalet även i lägre skolformer. De anvisningar, som härutöver kunde bli erforderliga, borde det få ankomma på skolöverstyrelsen att meddela. Departementschefen delade för egen del i huvudsak de sakkunnigas sålunda uttalade uppfattning. Departementschefen ville dock framhålla önskvärdheten av att riktlinjerna för programmets genomförande på lämpligt sätt delgäves även vederbörande lokala skolmyndigheter.

Skolöverstyrelsen hade ifrågasatt en ändring av § 2 mom. 3 folkskolestadgan i syfte att främja *förändring av extra ordinarie lärartjänster till ordinarie*, där så med hänsyn till distriktets behov av lärartjänster prövades erforderligt. Då möjligheterna att förflytta lärare härigenom skulle i någon mån ökas, ansåge departementschefen sig böra i anslutning till skolöverstyrelsens förslag förutsätta, att sådan förändring av tjänster skulle kunna ske, där så prövades lämpligt. Därest riksdagen icke framställde erinran däremot, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga bestämmelser i ämnet.

I detta sammanhang ville departementschefen beröra ett annat spörsmål, som ägde sammanhang med bestämmelserna om förflyttning av lärare. För närvarande vore ett skoldistrikt skyldigt att utan hinder av gällande bestämmelser om tillsättning av folk- och småskollärare mottaga lärare från andra skoldistrikt. Frågor uppkomme emellertid tid efter annan om förflyttning till tjänster inom folkskoleväsendet av lärare med folk- eller småskolekompetens vid speciella undervisningsanstalter, såväl statliga som

statsunderstödda. Departementschefen erinrade exempelvis, att han vid anmälan av anslagsbehovet för nästa budgetår till understöd åt högre folkskolor (punkten 153 i 1941 års åttonde huvudtitel) förklarar sig förut-sätta, att skoldistrikt skulle vara skyldigt att mottaga lärare, som funnes böra förflyttas från högre kommunal skola. Den minskade verksamheten vid folk- och småskoleseminarierna kunde vidare göra det önskvärt, att skyldighet ålades skoldistrikt att mottaga även lärare vid folk- eller småskoleseminariums övningsskola. Understundom uppkomme även frågor om förflyttning till tjänster inom folkskoleväsendet av lärare vid vissa särskilda anstalter, såsom barnhem, skyddshem och skeppsgosseskolor. Det syntes fördenskull önskvärt att införa en allmängiltig skyldighet för skoldistrikt att efter Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall till befattning vid folkskoleväsendet mottaga lärare, som befunes böra förflyttas från tjänster vid statliga eller statsunderstödda undervisnings- eller andra anstalter. Därest riksdagen icke framställde erinran mot det anförda, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela de föreskrifter i angivna syfte, som kunde befinnas erforderliga.

Vad de sakkunniga anfört rörande de *ekonomiska konsekvenserna* av rationaliseringsprogrammets genomförande hade icke givit departementschefen anledning till erinran.

Motionen II: 288.

I motionen II: 288 anföras vissa betänkligheter ur befolkningspolitisk synpunkt mot det framlagda rationaliseringsprogrammets genomförande.

De föreslagna skolindragningarna innebure en anpassning till minskat barnantal i ett stort antal skolor och tedde sig därför i första hand som helt och fullt rationella. Emellertid måste man med stöd av redan vunna erfarenheter räkna med att just denna anpassning komme att öka tempot i befolkningsförskjutningarna. Ytterligare sänkt födelsetal och starkare flyttning från landsbygden syntes kunna bliva en följd av de föreslagna åtgärderna. En hårt driven skolrationalisering kunde ytterligare förstora de orsaker, som i främsta rummet motiverade rationaliseringen.

Erfarenheterna från tidigare mer eller mindre lokalt, av ekonomiska skäl genomförda skolindragningar bekräftade att indragning av skolor i avlägset liggande eller eljest isolerade bygder medförde, att befolkningen i dessa bygder begränsade sitt barnantal, och att den själv efterhand flyttade fram till de större samhällen, där skolorna vore belägna.

Det synes i hög grad sannolikt, att en skolrationalisering av den omfattning, som den i förevarande proposition förordade femårsplanen innebure, komme att kraftigt påskynda den nämnda omflyttningen. Vile samhället vidmakthålla den nuvarande bebyggelsens huvudsakliga omfattning och utsträckning, måste samhället icke blott anpassa sig efter vad som skedde, utan pröva om det genom egna åtgärder kunde hindra en olycksdiger utveckling att fortsätta. Ur denna synpunkt förefölle en massindragning av skolor i avsides belägna eller eljest isolerade bygder liktydig med understöd åt avfolkningstendenserna. Vile man inte ge ett sådant understöd, så borde indragningarna ske med mycket större varsamhet och omtanke än som påkallas av statsfinansiella skäl eller allmänna rationaliseringsynpunkter.

Beträffande de små skolorna ute i de glesbebodda bebyggelseområdena förtjänade ännu en synpunkt beaktande. Dessa skolor fyllde — såsom flera domkapitel uttalat i sina yttranden över besparingssakkunnigas förslag — även uppgiften som kulturhärddar för dessa områden. Skolan hade ofta blivit centrum för de ungdomar inom bygden, som velat i studiecirklar och ungdomsorganisationer fostra och utbilda sig själva. Skolindragningar av den föreslagna omfattningen skulle komma att beröva dessa bebyggelseområden den hållpunkt för ungdomsfostran och bygdekultur, som skolorna ovedersägligen varit, och detta utan att det sattes något annat i stället.

Innan riksdagen i den utsträckning, som Kungl. Maj:t föreslagit, gäve sitt bifall till skolindragningar, borde sålunda enligt motionärernas mening de befolkningspolitiska konsekvenserna därav övervägas och beaktas, så att all möjlig varsamhet iakttoges vid rationaliseringens genomförande. Ekonomiska eller teoretiskt pedagogiska synpunkter finge här icke tillmätas den avgörande vikten.

Utskottet har i likhet med departementschefen funnit erforderligt, att det pågående rationaliseringsarbetet inom folkskoleväsendet fortsattes samt att detsamma bedrivs med större planmässighet och enhetlighet än hittills. Folkskolans besparingssakkunniga hava påvisat förekomsten av ett icke ringa antal läraravdelningar, i vilka lärjungeantalet är så lågt, att deras bibehållande icke kan anses försvarligt ur vare sig pedagogiska eller ekonomiska synpunkter. På sätt de sakkunniga föreslagit bör därför även enligt utskottets mening uppgöras en plan för genomförandet av de organisationsändringar, som under loppet av de fem närmast följande budgetåren synas böra vidtagas. Givetvis böra dock förutsättningarna för varje särskild organisationsändring, såsom de sakkunniga och departementschefen framhållit, i vanlig ordning prövas av vederbörande myndigheter under hänsynstagande till alla på frågan inverkan omständigheter.

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot de allmänna riktlinjer för bedömandet i de särskilda fallen av aktuella rationaliseringsåtgärder, som uppdragits av de sakkunniga och förordats av departementschefen. Utskottet har dock i likhet med departementschefen funnit det angeläget att understryka vikten av att varsamhet iakttages vid tillämpningen av dessa allmänna riktlinjer, särskilt när det gäller indragning av skolor. Utskottet får erinra, att riksdagen redan år 1935 uttalade sig i denna riktning. Utskottet ansluter sig till departementschefens uttalande, att bibehållandet av en småskola av b-form mången gång får anses försvarligt eller önskligt, även om lärjungeantalet skulle något understiga tio. Likaså finner utskottet särskild aktsamhet av nöden vid avgörandet av frågor om indragning av skolor i mer avlägsna eller isolerade bygder, där skolan ej sällan torde spela en icke oväsentlig roll såsom ett centrum för det kulturella livet på orten och där skolans indragande måhända — såsom i motionen II: 288 framhålles — skulle komma att verka såsom en bidra-

Utskottet.

gande faktor till traktens avfolkning. Med vad sålunda anförts torde motionen II: 288 få anses besvarad.

Såsom de sakkunniga framhållit, synes besparingsprogrammets genomförande komma att medföra, att det övervägande antalet därav berörda barn komme i åtnjutande av undervisning i bättre skolformer. Ur pedagogisk synpunkt kunna de föreslagna åtgärderna därför måhända i stort sett få anses såsom en vinning för skolväsendet. Ur ekonomisk synpunkt har kalkylerats med en besparing av omkring 5,000,000 kronor per år efter besparingsprogrammets fulla genomförande, varvid hänsyn tagits även till kostnaderna för centralisering, vilka nästan undantagslöst förutsätta anordnande av skolskjutsar eller inackordering. Departementschefen har framhållit de särskilda svårigheter, som i nuvarande tidsläge härvid mötte och som borde föranleda till varsamhet vid prövningen av centraliseringsfrågorna. Utskottet, som biträder vad departementschefen i berörda avseende anført, vill för egen del därjämte framhålla, att centraliseringsåtgärder av det omfång, varom nu är fråga, även torde medföra starkare krav på den genom det allmännas försorg anordnade skolbarnsbespisningen. Utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på detta problem och är beredd att vidtaga de åtgärder på nämnda område, som må befinnas påkallade.

Departementschefen har förordat en ändring i folkskolestadgan i syfte att främja förändring av extra ordinarie lärartjänster till ordinarie, där så med hänsyn till distriktets behov av lärartjänster prövas erforderligt; härigenom skulle nämligen möjligheterna att förflytta lärare ökas. Utskottet har icke något att erinra mot en dylik åtgärd under förutsättning att ordinarie tjänster inrättas endast där ett stadigvarande behov kan anses föreligga.

I övrigt har vad departementschefen i detta sammanhang anført och förordat icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

2. Utvidgad användning av skolhemsinstitutionen.

Enligt kungörelsen 1936: 202 utgår statsbidrag till uppförande och inredning av skolhemsbyggnader samt till anskaffande av erforderliga inventarier med belopp, som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämmer. Skolhemmet skall vara avsett för minst 20 och i regel högst 40 barn.

Bidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning hava alltsedan år 1919 anvisats i regel varje budgetår, senast för budgetåret 1939/40 med 250,000 kronor.

Kungl. Maj:ts nu föreliggande förslag innebär, att å tilläggsstat II för innevarande budgetår skulle för ifrågavarande ändamål anvisas ett reservationsanslag (B) av 300,000 kronor.

Departementschefen har till stöd härför erinrat om svårigheterna att för närvarande anordna inackordering av skolbarn och skolskjutsar. Den föreliggande utredningen rörande fortsatta rationaliseringsåtgärder inom folkskoleväsendet hade visat betydelsen av att skolhem i ökad utsträckning användes i stället för skolskjutsar eller inackordering i enskilda hem. Med hänsyn härtill föreläge enligt departementschefens mening starka skäl för ett återupptagande av denna bidragsverksamhet.

Departementschefen har vidare framhållit, bland annat, att i allmänhet sådana byggnadsföretag borde vid fördelningen av de tillgängliga anslagsmedlen tillerkännas förtursrätt, som kunde vara ägnade att nedbringa det allmännas utgifter för skolväsendet eller i varje fall icke medföra en ökning av dessa utgifter.

De sakkunniga hade framhållit såsom önskvärt, att skoldistrikt, vilka med bidrag av statsmedel anordnat skolhem, ålades skyldighet att, där så prövades lämpligt, i mån av utrymme i skolhemmet mottaga barn även från annat skoldistrikt, eventuellt mot visst ekonomiskt vederlag. Ett genomförande av detta förslag syntes kunna i hög grad underlätta strävandena att i de trakter, där skolhem uppfördes med understöd av statsmedel, på ett ändamålsenligt sätt ordna skolväsendet. Förslaget biträdades därför av departementschefen.

Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag tillstyrkes av utskottet, som icke heller funnit anledning till erinran mot departementschefens i detta sammanhang gjorda uttalanden.

Utskottet.

3. Skoldistriktsindelningen m. m.

I förevarande kapitel har inledningsvis erinrats om gällande bestämmelser rörande indelningen i skoldistrikt samt om möjligheterna för primärkommuner att för vården av folkskoleväsendet bilda s. k. kyrkliga samfundheter eller skolförbund. Det konstateras, att dessa möjligheter hittills i mycket ringa utsträckning utnyttjats. Frågan om bildande av kommunalförbund för tillgodoseende av rationaliseringskrav inom folkskoleväsendet hade tidigare varit föremål för riksdagens uppmärksamhet. Sålunda framhöll *1927 års riksdag* (skrivelse nr 296), att det för beredande av utökade möjligheter till indragning av skolor och skolavdelningar vore av stor vikt, att frågan om inrättande av kommunalförbund för tillgodoseende av skolväsendets krav mera beaktades. I anledning härav framlade skolöverstyrelsen år 1930 ett förslag, som innebar att folkskolinspektörerna skulle tillerkännas rätt att taga initiativ till bildande av kommunalförbund för skolväsendets tillgodoseende. Förslaget ledde emellertid icke till något positivt resultat, huvudsakligen beroende på, förutom att dess realiserande ansågs komma att få ringa praktisk betydelse för syftemålets främjande, att någon författningsändring i ämnet icke borde komma till stånd med hän-

syn till det inom skatteutjämningsberedningen då pågående arbetet. Skatteutjämningsberedningen framlade sedermera i sitt principbetänkande (statens offentliga utredningar 1933: 4, sid. 63 ff.) ett förslag, enligt vilket den nuvarande skoldistriktsindelningen helt skulle slopas. Skoldistriktet skulle i stället sammanfalla med landstingsområdet och bestämmanderätten i frågor rörande skolväsendets organisation m. m. förbehållas staten. Ej heller detta förslag har lett till några åtgärder.

Vidare erinras om att *1939 års lagtima riksdag* (skrivelse nr 387) hemställt, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning, med beaktande av de av konstitutionsutskottet i dess vid skrivelsen fogade betänkande nr 18 anförda synpunkterna, av frågan om ändrad kommunal lagstiftning, syftande till en rationell kommunal indelning. I utskottsutlåtandet hade anförts bland annat, att det förevarande spørsmålet visserligen till en del redan vore under övervägande inom vissa statliga kommittéer, främst kommunalskatteberedningen och socialvårdskommittén, men dessa kunde, med de för dem nu givna direktiven, icke pröva föreliggande fråga annat än ur vissa speciella synpunkter, vilket icke kunde vara tillräckligt för en lösning av ett så invecklat och omfattande spørsmål som det förevarande.

Slutligen erinras om att även bestämmelserna i folkskolestadgan lade hinder i vägen för rationaliseringsåtgärder i fråga om små kommuner med endast en skola. Sålunda stadgas i § 1 mom. 2 folkskolestadgan:

»I varje skoldistrikt såväl i stad som på landet skall finnas en eller, där förhållandena sådant påkalla och medgiva, flera folkskolor.

Där förhållandena sådant påkalla och medgiva, skola jämväl småskolor inrättas till det antal, som finnes behöfligt.»

Folkskolans besparingssakkunniga hava framhållit, att de nuvarande bestämmelserna ofta förorsakade en överorganisation, vilken medförde onödiga kostnader. De sakkunniga hade emellertid i sakens nuvarande läge icke ansett sig böra närmare ingå på frågan om en ändrad distriktsindelning. Däremot hava de sakkunniga förordat vissa ändringar i folkskolestadgan i syfte att utsträcka den enligt § 6 mom. 3 gällande skyldigheten för skoldistrikt att låta barn från ett skoldistrikt åtnjuta undervisning inom ett annat till att avse samtliga barn inom distriktet.

Stadgandet i § 1 mom. 2 folkskolestadgan innebure, i vad detsamma avsåge egentlig folkskola, väl närmast ett åläggande för varje skoldistrikt att upprätthålla minst en folkskola. Denna kategoriska föreskrift torde hava varit påkallad av de förhållanden, som varit rådande på den tid, då denna bestämmelse tillkom. Det hade då gällt att genom ett ofrånkomligt påbud tillgodose de angelägnaste behoven i fråga om folkundervisningen. Numera vore förhållandena sådana, att ett dylikt påbud icke blott kunde anses obehöfligt utan det vore, i vissa fall, även till hinder för skolväsendets rationella ordnande. Det kunde också sägas, att bestämmelsen, som ursprungligen avsetts att innebära ett åläggande, numera av skoldistriktet

närmast uppfattades så, att de genom densamma tillförsäkrades en rättighet.

Åt bestämmelsen torde i allmänhet givas den tolkningen, att minst en egentlig folkskola måste finnas inom varje skoldistrikt, men att småskoleavdelning ej ovillkorligen behövde vara inrättad. Det vore emellertid uppenbart, att bestämmelsen, även om den tillämpades i enlighet med sagda tolkning, med nuvarande lydelse komme att i vissa fall utgöra hinder för genomförandet av en rationell skolorganisation.

År 1938 funnes 160 landskommuner med en folkmängd av högst 300 och 169 med en folkmängd av 300—400. Med nuvarande låga födelsetal kunde det inträffa, att barnantalet i ett skoldistrikt icke ens motiverade upprätthållandet av en skola av B 3-form. Den lämpligaste och för övrigt enda rationella anordningen i dylika fall vore, att skolan nedlades och barnen hänvisades till sådan närbelägen skola i annat skoldistrikt, där barnen kunde beredas plats. För genomförandet av en sådan anordning syntes emellertid § 1 mom. 2 folkskolestadgan utgöra hinder. Vederbörande statliga organ torde i varje fall icke äga befogenhet att medgiva undantag från stadgandet, att minst en folkskola skulle finnas i varje skoldistrikt, och ännu mindre föreskriva, att ett skoldistrikts enda folkskola skulle nedläggas.

I regel torde i de fall, då en skola indroges, skolskjutsanordningar eller inackordering av skolbarn bli erforderliga. Statsbidrag härtill komme väl även att sökas. Den omständigheten, att dylikt statsbidrag till skolskjutsar eller inackordering avsåge att möjliggöra barnens undervisning inom annat skoldistrikt än det, som ingåve ansökan därom, syntes icke böra utgöra hinder för utgående av statsbidrag i åsyftade fall. De nuvarande statsbidragsbestämmelserna torde också utan ändring kunna tillämpas även beträffande här ifrågavarande anordningar.

Framställningar rörande hänvisning av samtliga skolpliktiga barn inom ett skoldistrikt till ett annat borde handläggas av domkapitlet, då de skoldistrikt, vilka berördes av anordningen, förklarade sig icke hava något att erinra mot densamma.

Annorlunda bleve förhållandet i sådana fall, då skoldistriktens motsatte sig genomförandet av anordningen, och ett åläggande sålunda måste ske. En sådan åtgärd innebure ett mycket starkt ingripande i skoldistriktens rätt att bestämma över sitt skolväsen. Särskilt gällde detta beträffande de skoldistrikt, från vilka samtliga folkskolpliktiga barn överfördes och som därefter komme att sakna egen folkskola. Med hänsyn härtill hade de sakkunniga funnit sig böra förorda, att framställningar, som avsåge dylika fall, skulle bli föremål för Kungl. Maj:ts prövning och avgörande.

Beträffande frågan om ersättning åt skoldistrikt, som mottager barn från annat skoldistrikt, hava de sakkunniga kommit till den uppfattningen, att det med hänsyn till de skiftande förhållanden, som framträda vid organisationsförändringar, vilka påkalla nu ifrågavarande anordningar, icke är möjligt att uppgöra detaljerade bestämmelser för reglering av i förekommande fall utgående ersättning. Frågan om ersättningens storlek måste därför prövas under hänsynstagande till i varje särskilt fall föreliggande omständigheter.

Skolöverstyrelsen har betonat, att frågan om en ny skoldistriktsindelning allt mer trängde till en lösning. Skolväsendets såväl organisation som

administration krävde numera av praktiska och ekonomiska skäl en indelning, som uteslöte möjlighet för ett befolkningsområde med ett eller ett par hundratal invånare att utgöra eget skoldistrikt. Det vore möjligt, att denna fråga vore ett detaljspörsmål i ett större frågekomplex, vilket icke kunde lösas annat än i samband med frågan om ändrad kommunal indelning, avseende även andra förvaltningsgrenar än folkskoleväsendet, något som överstyrelsen dock för sin del icke kände sig helt övertygad om. Skulle så dock anses vara fallet, vore det med hänsyn till landets skolekonomiska intressen starkt av nöden, att spørgsmålet snarast upptoges i hela dess vidd.

Bestämmelserna i folkskolestadgan om de provisoriska anordningar, som tills vidare måste tillämpas för åstadkommande av en mera rationell skolorganisation, måste emellertid kompletteras i den riktning, som de sakkunniga föresloge och som skulle möjliggöra ordnandet av gemensamt skolväsen för ett eller flera skoldistrikt i större utsträckning än för närvarande kunde ske. Härvid syntes emellertid böra beaktas, att ej blott det mottagande utan även det avlämnande skoldistriktet skulle kunna hållas skadeslöst för eventuella, av gemensamheten förorsakade kostnader.

Domkapitlen hava icke i huvudsak framställt erinringar mot de sakkunnigas förslag. Flertalet av dem hava emellertid understrukit vikten av att stor försiktighet iakttages vid indragning av skoldistrikts enda skola. Vidare framhålles, att hänsyn bör tagas till de ekonomiska uppoffringar, som ett skoldistrikt ofta gjort för sin skola. Några domkapitel ha även påpekat riskerna för avfolkning genom skolindragningarna. Domkapitlet i *Västerås* har ansett, att indragning av ett skoldistrikts enda skola ej borde ske mot församlingens önskan, med mindre barnantalet vore särskilt lågt, t. ex. varaktigt understege åtta. Domkapitlet i *Göteborg* har icke velat motsätta sig de sakkunnigas förslag i och för sig men har funnit det ur den kommunala självstyrelsens synpunkt olyckligt och otillbörligt, om därigenom ett skoldistrikt skulle berövas allt inflytande beträffande barnens skolgång. Vid behov av indragning av ett distrikts enda skola borde i stället först undersökas möjligheten av att sammanslå vederbörande kommun med annan kommun till ett gemensamt skoldistrikt, varigenom kommunens och föräldrarnas berättigade intressen på inflytande över skolans organisation kunde tillgodoses.

Departementschefen har för egen del anfört:

Den föreliggande utredningen gäve vid handen, att statsverket genom den nuvarande mindre rationella skoldistriktsindelningen, främst förekomsten av ett stort antal små skoldistrikt, tillskyndades avsevärda årliga merutgifter för folkskoleväsendet. Utan tvivel hade det ur olika synpunkter varit lämpligast, om dessa olägenheter kunnat undanröjas antingen genom utvidgad tillämpning av kommunalförbundsinstitutionen och av möjligheterna att sammanföra kommuner till större förvaltningsenheter eller genom en rationell lösning av den senast av 1939 års lagtima riksdag uppmärksammade frågan om en allmännare reglering av den kommunala indelningen i syfte att få till stånd lämpligare enheter för den kommunala självstyrelsen. De nu gällande lagbestämmelserna om kommunal gemenskap hade för folkskoleväsendets del i praktiken visat sig i stort sett verkningslösa och torde icke utan en ingripande revision och en ändrad inställning från kommunernas sida till hela denna fråga bli av någon verklig betydelse. En allmän reglering

av den kommunala indelningen krävde en grundlig och tidsödande undersökning av hela frågekomplexet och torde, även om en utredning inom den närmaste tiden skulle igångsättas, först om några år kunna genomföras. Departementschefen hade fördenskull övervägt lämpligheten av att till fristående omprövning upptaga frågan om skoldistriktsindelningen men hade kommit till den uppfattningen, att övervägande skäl talade för att denna fråga borde lösas i samband med den större frågan om ändrad kommunal lagstiftning, syftande till en rationell kommunindelning.

Under sådana omständigheter funne departementschefen sig böra i likhet med de i ärendet hörda myndigheterna förorda de sakkunnigas föreliggande förslag, vilket innebure, att jämväl ett skoldistrikts enda skola skulle kunna även mot distriktets bestridande nedläggas och barnen hänvisas till undervisning inom annat distrikt. De av de sakkunniga ifrågasatta detaljföreskrifterna torde icke böra här närmare skärskådas. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att i sinom tid efter skolöverstyrelsens hörande meddela erforderliga bestämmelser i ämnet. I detta sammanhang ville departementschefen endast nämna, att han ej på grundval av den nu föreliggande utredningen vore beredd att taga ställning till skolöverstyrelsens förslag, att även avlämnande skoldistrikt skulle hållas skadeslöst för eventuella av anordningen betingade kostnader.

Den nuvarande skoldistriktsindelningen lägger uppenbarligen mången gång hinder i vägen för en rationell skolorganisation. Det sedan länge framträdande önskemålet om en ändring av dessa förhållanden har vunnit förnyad aktualitet och skärpa genom det alltmer ökade behovet av rationaliseringsåtgärder inom folkskoleväsendet. Utskottet håller emellertid i likhet med departementschefen före, att övervägande skäl tala för att frågan om en ändring av skoldistriktsindelningen icke lämpligen bör lösas annat än i samband med den större frågan om en rationellare kommunindelning överhuvudtaget, varom 1939 års lagtima riksdag i skrivelsen nr 387 begärt utredning. Utskottet kan fördenskull icke biträda det i motionen II: 287 gjorda yrkandet, att riksdagen nu skulle hemställa hos Kungl. Maj:t om en speciell utredning rörande skoldistriktsindelningen. Utskottet vill emellertid framhålla vikten av att nyssberörda, av 1939 års lagtima riksdag begärda utredning snarast möjligt kommer till stånd.

Intill dess ovannämnda fråga om åstadkommande av en ändamålsenligare indelning på det kommunala området vunnit sin lösning, måste, såvitt utskottet kan bedöma, de av folkskolans besparingssakkunniga och departementschefen ifrågasatta åtgärderna betraktas såsom ett av ekonomiska skäl betingat provisorium, som i brist på andra och ur principiell synpunkt mera tilltalande utvägar torde kunna godtagas såsom en övergångsanordning till ett mera definitivt system. Utskottet har sålunda icke velat motsätta sig, att föreskrifter meddelas av den innebörd, departementschefen förordat. Utskottet får dock särskilt betona vikten av varsamhet vid utövandet av den befogenhet, som därigenom skulle tilläggas Kungl. Maj:t, att även mot ett skoldistrikts önskan besluta om nedläggandet av den enda folkskolan

Utskottet.

inom distriktet och de skolpliktiga barnens hänvisande till ett annat skoldistrikt. Det vore enligt utskottets mening att föredraga, om vederbörande kommuner i stället använde sig av möjligheten att bilda kommunalförbund eller eljest sökte träffa frivillig överenskommelse. I detta sammanhang får utskottet även framhålla angelägenheten av att den av skolöverstyrelsen berörda frågan om ersättning åt det avlämnande skoldistriktet för av ifrågasvarande anordning orsakade kostnader i fortsättningen uppmärksammas.

4. Indragning av övertaliga s. k. förenade tjänster.

Folkskolans besparingssakkunniga hava föreslagit vissa åtgärder i syfte att möjliggöra indragning av lärartjänst, som är förenad med organist- eller klockarsyssla eller bådadera.

De grundläggande bestämmelserna om villkor för folkskollärartjänsts förenande med organist- och klockarsysslor återfinnas i folkskolestadgan, § 27. Ordningen för tillsättande av i vederbörlig ordning förenad tjänst åter regleras *dels* av en särskild lag den 6 april 1894 (nr 14) angående ändring i gällande stadganden om tillsättning av organist- och klockarbefattningar, vilken lag har kyrkolags natur, *dels ock* av stadgan den 4 maj 1894 (nr 20), vilken senare utfärdats av Kungl. Maj:t med stöd av bestämmelserna i nämnda lag.

Folkskolestadgan § 27 har i sin helhet följande lydelse:

1. Lärarbefattning i folkskolan må, i den ordning här nedan sägs, kunna förenas med organist- eller klockarsyssla eller med båda dessa sysslor; börande i sådant fall innehavaren av dylika förenade befattningar i första rummet ägna sin tid och sina krafter åt skollärartjänsten samt, såvitt nödigt prövas, genom särskild med kyrkoherdens och församlingens samtycke utsedd persons biträde utträta förefallande, till de andra befattningarna hörande göromål.

2. Har sådan förening av befattningar, som i mom. 1 sägs, av församling beslutats, skall församlingen göra anmälan om beslutet hos domkapitlet och tillika meddela fullständig upplysning om de för var av organist- och klockarsysslorna anslagna löneförmåner; åliggande det domkapitlet att, med fästat avseende å de krav, som på ifrågasvarande befattningar böra ställas, och därå, huruvida de för organist- och klockarbefattningarna anslagna löneförmåner äro tillräckliga till avlönande av sådant biträde, varom i mom. 1 förmåles, pröva och avgöra, om den ifrågasvarande föreningen må, så länge de uppgivna löneförmånerna utgå, äga rum.

3. Har folkskolläraryrkebefattning i vederbörlig ordning förenats med organist- eller klockarsyssla eller med båda före det kungörelsen i förevarande ämne den 4 maj 1894 trätt i tillämpning, skall, när befattningarna bliva lediga, församlingen, därest den fortfarande önskar, att desamma må vara förenade, hos domkapitlet göra sådan anmälan, varom i mom. 2 sägs.

De sakkunniga hava ifrågasatt sådan ändring av § 27 folkskolestadgan, att domkapitlet åläggas att, innan framställning om förenande av tjänster av

ifrågavarande slag av domkapitlet upptages till avgörande, inhämta yttrande i ärendet av vederbörande lokala skolmyndighet och statens folkskolinspektör.

Vidare föreslå de sakkunniga införande i folkskolestadgan av bestämmelser av innebörd, att då förenad tjänst blir ledig, frågan om dess bibehållande skall upptagas till prövning i samma ordning som enligt § 19 mom. 1 gäller för ledigbliven vanlig lärartjänst vid distriktets skolor.

Slutligen hava de sakkunniga föreslagit vissa åtgärder i syfte att möjliggöra förflyttning av lärare, som innehar förenad tjänst.

Av de *folkskolinspektörer*, som yttrat sig över ovan angivna förslag, hava samtliga framhållit behovet av förändringar på ifrågavarande område och att innehavare av förenade tjänster icke borde i fråga om skyldigheten att underkasta sig tvångsförflyttning få intaga någon undantagsställning. Att ekonomiskt vederlag dock borde utgå för förlusten av de kyrkliga tjänsterna understrykes.

Skolöverstyrelsen har tillstyrkt de sakkunnigas förslag.

Statskontoret har förklarat sig icke finna författningsenliga hinder möta för tvångsförflyttning av innehavare av s. k. förenade tjänster. Ej heller syntes tvångsförflyttad innehavare av sådan tjänst vara utan vidare berättigad till ersättning av statsmedel för de avlöningsförmåner, som utginge å organist- eller klockarbefattningar.

Flertalet *domkapitel* hava ur principiell synpunkt icke funnit anledning till erinran mot de sakkunnigas ifrågavarande förslag. Domkapitlet i *Uppsala* har dock för närvarande ställt sig avvisande mot förslaget och domkapitlet i *Linköping* har givit uttryck åt stor tveksamhet gentemot de sakkunnigas förslag. Åtskilliga domkapitel hava understrukit nödvändigheten av den största varsamhet och hänsynsfullhet vid prövningen av hithörande frågor. Domkapitlet i *Göteborg* har uttalat tveksamhet om lämpligheten att förflytta lärare, som redan innehade förenad tjänst, men tillstyrkte i övrigt de sakkunnigas förslag under betoning av vikten av att i varje särskilt fall tillbörlig hänsyn toges till församlingens intressen.

Departementschefen anför för egen del:

De sakkunniga hade föreslagit införande i § 27 folkskolestadgan av en uttrycklig föreskrift om att vederbörande domkapitel, innan domkapitlet medgäve *tjänsteförening* av detta slag, hade att inhämta yttranden av vederbörande kommunala skolmyndighet ävensom av statens folkskolinspektör. I princip vore departementschefen ense med de sakkunniga om att dessa myndigheter borde tillförsäkras inflytande vid avgörandet av frågor om tjänsteförening och tillstyrkte, att föreskrifter meddelades i sådant syfte i anslutning till de sakkunnigas förslag.

Av mera komplicerad natur vore frågan om *indragning* av lärartjänst, vars förening med kyrkomusikerbefattning en gång beslutats. Vid prövning av sådana frågor vore det, såsom i utredningen framhållits, nödvändigt att handla med den största varsamhet, så att icke församlingens berättigade intressen trädde för nära. I den mån en frivillig överenskommelse i ämnet vore möjlig att åstadkomma, borde givetvis hinder icke möta för en upplösning av föreningen och folkskollärartjänstens indragning. I syfte att få

en prövning till stånd av behövligheten att bibehålla tjänster av detta slag torde i anslutning till de sakkunnigas förslag böra meddelas föreskrift av innebörd, att sådan prövning skulle äga rum vid varje tillfälle, då dylika förenade tjänster bleve lediga. Lämpligen torde sådan prövning böra ske huvudsakligen i den ordning, som angåves i folkskolestadgan § 27 med de ändringar däri, som av departementschefen i det föregående förordats. Skulle vid sådan prövning enighet mellan vederbörande icke kunna uppnås, torde det i sista hand böra ankomma på Kungl. Maj:t att träffa avgörande i ärendet. Departementschefen förutsatte, att upplösning av tjänsteförening icke komme att mot församlingens bestridande föreskrivas i sådana fall, då församlingen därigenom skulle komma att oskäligt betungas av nya utgifter.

Fråga om indragning av folkskollärartjänst, som vore förenad med klockar- och organistsyssla, kunde givetvis bli aktuell även i andra fall än vid tjänsteinnehavarens avgång. Frågan om indragning av förenad tjänst i sådana fall sammanhänge med spörsmålet om förflyttning av tjänstens innehavare. De sakkunniga hade i sådant hänseende förutsatt, att även tvångsförflyttning borde kunna komma i fråga. Emellertid ville departementschefen framhålla, att de bestämmelser rörande tvångsförflyttning, som gällde i fråga om vanliga lärartjänster, hittills icke tillämpats i fråga om förenade tjänster, enär det syntes tveksamt, om sådan förflyttning med nu gällande lagbestämmelser kunde föreskrivas. Då denna fråga syntes böra regleras först i samband med en allmän revision av bestämmelserna om tjänsteförening, ville departementschefen icke nu ifrågasätta åtgärder i den av de sakkunniga föreslagna riktningen. Däremot syntes åtgärder för underlättande av frivillig förflyttning vara på sin plats. Departementschefen förordade i sådant hänseende, att Kungl. Maj:t skulle äga medge skäligen ersättning åt innehavare av förenade tjänster, som för möjliggörande av föreningens upplösning frivilligt läte sig förflytta till annan tjänst, även för de löneförmåner han i egenskap av innehavare av kyrklig syssla av ifrågavarande slag skulle mista. Ersättningen borde uppenbarligen icke utmätas så, att de sammanlagda inkomsterna vid den nya befattningen överstege hans förutvarande löneinkomster.

Därest riksdagen icke framställde erinran mot vad departementschefen sålunda anfört, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att vidtaga de åtgärder, som för vinnande av det avsedda syftet kunde befinnas påkallade.

Utskottet. Vad departementschefen i förevarande hänseende anfört och förordat föranleder icke någon erinran från utskottets sida.

II. Utsträckning av undervisningsskyldigheten.

En höjning av folk- och småskollärares undervisningsskyldighet för vecka har tidigare diskuterats från två olika utgångspunkter. Dels har ifrågasatts en generell höjning av undervisningsskyldigheten för folk- och småskollärare i syfte att ernå besparingar för det allmänna. Dels har föreslagits en särskild höjning av undervisningsskyldigheten för vissa

småskollärare i syfte att uttaga kompensation för den höjda lönegradsplacering, som kommit och framdeles kommer dessa lärare till del utan motsvarande ökning av den årliga lästiden.

a) Generell höjning av undervisningsskyldigheten för folk- och småskollärare.

I samband med det hösten 1939 inledda besparingsarbetet togs under övervägande att generellt höja den för folk- och småskollärare stadgade undervisningsskyldigheten i syfte att vinna besparingar. I *propositionen 1940: 155* lämnades en redogörelse för den i ämnet verkställda utredningen. Skolöverstyrelsen hade på anförda skäl ansett, att för det dåvarande ingen ändring borde ske, medan statskontoret funnit, att en utökning av tjänstgöringsskyldigheten borde tagas under övervägande.

För egen del erinrade departementschefen, att om man ville i besparings-syfte utkräva en ökad arbetsprestation av folkskolans lärare, vore man hänvisad till att inrikta sig på de speciella undervisningsuppgifter, som nämnda lärare fullgjorde mot särskild ersättning. Härvid syntes bland annat kunna bli fråga om slöjdundervisningen och den särskilda undervisningen mot timlärararvode. Genom en generell höjning av folk- och småskollärares högsta undervisningsskyldighet skulle lärarna i större utsträckning än nu komma att fullgöra sådan undervisning utan arvode.

Ehuru en åtgärd i antydd riktning av besparings-skäl syntes befogad, vore departementschefen icke beredd att på grundval av den föreliggande utredningen taga slutlig ställning till spørgsmålet. Ytterligare utredning rörande verkningarna av en dylik åtgärd syntes erforderlig. Departementschefen förklarade sig ämna framdeles ånyo anmäla denna fråga, som torde kunna underställas 1941 års riksdag.

Riksdagen (skrivelse nr 216) förklarade sig för sin del icke hava något att erinra mot den i utsikt ställda utredningen.

Skolöverstyrelsen har nu framlagt förnyad utredning i frågan och med stöd av densamma förklarar sig icke kunna förorda en generell utsträckning av undervisningsskyldigheten.

En utsträckning av undervisningsskyldigheten torde icke i första hand böra ifrågasättas för småskolans lärare, vilka redan fått sin faktiska tjänstgöring ökad i icke ringa mån. Närmare till hands syntes ligga en ökning av antalet undervisningstimmar för folkskollärare till exempelvis 32 för vecka. I nuvarande statsfinansiella läge kunde i och för sig skäl anföras för en sådan utsträckning av undervisningsskyldigheten. Då överstyrelsen trots detta icke kunde förorda en dylik ändring, vore det framför allt med tanke på skillnaden i arbetsvillkor för å ena sidan städernas och de stadsliknande samhällenas lärare samt å andra sidan lärarna på den rena landsbygden. Den utsträckta tjänstgöringen skulle nämligen ofta eller i flertalet fall kunna uttagas av landsbygdens lärare genom fullgörande av timlärartimmar vid förstärkningsanordningar samt slöjdundervisning. Däremot skulle en utsträckning av tjänstgöringsskyldigheten knappast i realiteten få större betydelse för städernas och de stadsliknande samhällenas lärare. Å dylika

orter vore i allmänhet särskilda slöjdlärare anställda, och antalet timlärartimmar, vilket kunde användas som utfyllnad, vore ringa. Givetvis kunde så småningom beträffande slöjdundervisningen en ändring inträda därigenom, att statsmakterna i fortsättningen vägrade skoldistriktet att anställa särskilda slöjdlärare. Överstyrelsen hade anbefallts att verkställa utredning i denna fråga. Men i vart fall skulle det för närvarande och för avsevärd tid framåt bli omöjligt att i mera väsentlig utsträckning uttaga ökad tjänstgöringsskyldighet av den lärargrupp, varom nu vore fråga.

Statskontoret har förordat en utsträckning av undervisningsskyldigheten inom folkskoleväsendet. I likhet med överstyrelsen ansåge statskontoret dock, att någon ytterligare ökning för småskolans lärare icke nu borde genomföras. Beträffande den omfattning, i vilken antalet undervisningstimmar för folkskollärarna borde ökas, ville statskontoret för närvarande begränsa sig till att förorda, att undervisningsskyldigheten för folkskollärare bestämdes till högst 32 veckotimmar.

Departementschefen har framhållit, att på den av statskontoret ifrågasatta vägen skulle kunna för statsverket ernås en besparing av minst 500,000 kronor. Då emellertid en faktisk ökning av tjänstgöringsskyldigheten för lärare vid folkskoleväsendet redan inträtt på grund av de åtgärder för inräkning i denna skyldighet av slöjd- och timlärartjänstgöring, som redan vidtagits, ansåge departementschefen sig icke böra framställa förslag om en allmän utökning av tjänstgöringsskyldigheten för folk- och småskollärare, innan närmare erfarenhet vunnits rörande verkningarna av dessa åtgärder.

Utskottet. Utskottet ansluter sig till den av departementschefen i denna fråga hävdade uppfattningen.

b) Höjning av undervisningsskyldigheten för vissa småskollärare.

Det år 1937 fattade beslutet om lönereglering för folk- och småskollärare innebar för folkskollärarnas del, att lönegradsplaceringen direkt anknöts till den årliga lästiden i vederbörande skoldistrikt. För småskollärarnas del åter innebar beslutet, att dessa lärare — efter vissa övergångsår — skulle placeras i lönegraden A 9 oavsett den årliga lästidens längd.

Under tiden den 1 januari 1938—den 30 juni 1940 skulle enligt nämnda övergångsbestämmelser ordinarie småskollärare hänföras till lönegraden A 9, A 8 eller A 7 allteftersom den årliga lästiden utgjorde 39 veckor, mellan 36 och 39 veckor eller högst 36 veckor. Under tiden den 1 juli 1940—den 30 juni 1942 äro småskollärare placerade i lönegraden A 9 vid 39 veckors lästid och i lönegraden A 8 vid en lästid understigande 39 veckor; lönegraden A 7 förekommer således ej längre, oavsett huruvida lästiden understiger 36 veckor. Efter den 1 juli 1942 skola samtliga småskollärare tillhöra lönegraden A 9, även om lästiden utgör exempelvis endast $34 \frac{4}{7}$ veckor.

1939 års lagtima riksdag beslöt visserligen, att från och med den 1 juli 1940 minimilästiden vid folkskoleväsendet generellt skulle utsträckas till lägst $36 \frac{4}{7}$ veckor, varigenom olikheterna i fråga om folk- och småskolläraernas löneställning i förhållande till arbetsprestationen (uttryckt i läsveckor) skulle komma att i praktiken yppa sig först den 1 juli 1942. Emellertid har sedermera genomförandet av den obligatoriska utsträckningen av minimilästiden tills vidare uppskjutits (jfr proposition nr 155 till 1940 års lagtima riksdag, sid. 46). Härigenom har aktualiserats frågan, huruvida viss fyllnadstjänstgöring bör uttagas av småskollärare, vilka erhållit eller komma att erhålla förbättrad löneställning utan motsvarande utsträckning av den årliga lästiden.

Spörsmålet om särskild fyllnadstjänstgöring för ifrågavarande småskollärare var föremål för utredning och förslag av 1937 års folkskolutredning, som i november 1938 framlade betänkande angående utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan m. m. (statens offentliga utredningar 1938: 35, sid. 71 ff.). Utredningsmännens förslag i detta hänseende innebar, att småskollärare, som efter den 30 juni 1942 tjänstgjorde i skola med $36 \frac{4}{7}$ veckors årlig lästid och som icke i sin egen undervisningsavdelning fullgjorde en tjänstgöring av minst 28 veckotimmar, skulle om möjligt — utöver lära- ren i övrigt åliggande tjänstgöring — utan särskild ersättning handhava undervisning på något av följande sätt:

1. Två veckotimmars tjänstgöring på det egentliga folkskolestadiet genom uppdelning av två- eller flerklassig undervisningsavdelning.
2. Undervisning av efterblivna eller svagt begåvade barn under motsvarande tid.
3. Två veckotimmars (64 timmar per läsår) undervisning i slöjd å småskole- eller (och) folkskolestadiet.

I propositionen nr 149 till 1939 års lagtima riksdag erinrades om de sakkunnigas nyssnämnda förslag. Departementschefen förklarade emellertid, att han, bland annat emedan frågan icke vore av brådskande natur, icke ansåge sig böra ingå på sakkunnigförslaget i denna del.

Skolöverstyrelsen har numera verkställt utredning beträffande ifrågavarande fyllnadstjänstgöring. Efter att hava övervägt de omständigheter, till vilka hänsyn borde tagas vid bedömning av den föreliggande frågan, har överstyrelsen funnit sig icke böra föreslå utsträckning av småskollära- nas tjänstgöringsskyldighet.

Då vederbörligt riksdagsbeslut, att den årliga lästiden skulle utgöra minst $36 \frac{4}{7}$ veckor, föreläge och denna lästid kunde utan ökade kostnader för staten genomföras beträffande småskolan, syntes man icke böra räkna med att $34 \frac{1}{2}$ veckors lästid komme att någon längre tid bibehållas för småskolans lärjungar, helst som hänsyn icke behövde tagas till dessa barns hjälparbete i hemmet. Vid överväganden angående småskollärares tjänstgöring kunde man därför utgå från att den årliga lästiden skulle utgöra antingen 39 eller också $36 \frac{4}{7}$ veckor.

Skillnaden i faktisk tjänstgöring framstode bäst vid en jämförelse mel-

lan det för respektive lästider fastställda antalet verkliga läsdagar eller 192, 202 och 214 dagar. Om en småskollärare undervisade 28 timmar i veckan eller i medeltal närmare 5 timmar per dag, bleve skillnaden i tjänstgöringstid för år omkring 57 timmar vid jämförelse mellan lärare med 39 veckors lästid och lärare med $36 \frac{4}{7}$ veckor. Därest den kortare årliga lästiden skulle kompenseras med ett högre timtal per vecka, skulle lärare med $36 \frac{4}{7}$ veckors årlig lästid erhålla drygt en och en halv timmes längre tjänstgöring per vecka än lärare med 39 veckors lästid.

När 1937 års riksdag beslutat, att ordinarie småskollärare skulle *oavsett den årliga lästiden* efter viss övergångstid placeras i 9 lönegraden, torde detta haft sin grund däri, att småskolans lärare ansetts bliva missgynnade vid jämförelse med andra lärarkategorier, som samtidigt erhållit lönereglering. Någon kompensation genom utsträckt tjänstgöring för vecka för lärare med kortare årlig lästid än 39 veckor hade icke ifrågasatts av riksdagen. Emellertid hade förhållandena numera medfört, att småskolans lärare redan fått vidkännas en allmän utökning av tjänstgöringen med i det närmaste 2 timmar för vecka. Visserligen hade härigenom den olikhet i fråga om lärarnas tjänstgöring, som följde därav, att den kunde variera mellan 24 och 28 veckotimmar (undantagsvis 30 timmar) väsentligen utjämnats, men på grund av skolväsendets mångskiftande organisation, småskolans stundom från folkskolan avskilda läge, varigenom timtjänstgöring för småskollärarinnan ej bleve möjlig, slöjdundervisningens fakultativa karaktär m. m. kunde tjänstgöringen för lärare med samma lön alljämt förete större växlingar än 60 timmar för helt läsår räknat, varför en sådan olikhet, beroende av olika årlig lästid, icke syntes med nödvändighet kräva kompensation i form av utsträckt tjänstgöring för vecka. En ytterligare utsträckning av tjänstgöringsskyldigheten för vecka för småskollärare med kortare årlig lästid än 39 veckor skulle öka denna skillnad beträffande tjänstgöringens omfattning, som då skulle kunna variera mellan 24 och exempelvis 30 veckotimmar. Och eftersom undervisningen i städer och andra större samhällen nästan undantagslöst påginge 39 veckor, skulle sådan utökning av tjänstetiden komma att praktiskt taget träffa endast småskollärare på landsbygden, vilka finge vidkännas icke blott b-skolans olägenheter utan även den längre tjänstetiden för vecka. Överstyrelsen ville också framhålla, att den av 1937 års folkskolutredning ifrågasatta utökningen av veckotjänstgöringen för småskollärare med $36 \frac{4}{7}$ veckors årlig lästid icke avsett att ytterligare öka tjänstgöringen för lärare, som undervisade minst 28 veckotimmar i egen avdelning. Den av utredningen ifrågasatta skärpningen av tjänstgöringsskyldigheten vore således redan genomförd, i det att tjänstgöringen numera uppginge till 28 timmar, där detta lämpligen kunde ske. Tjänstgöringsskyldighet utöver 28 veckotimmar hade de sakkunniga icke ifrågasatt för lärare vid vanlig småskola.

En *reservant* inom skolöverstyrelsen, undervisningsrådet Weijne, har förklarat sig skiljaktig och föreslagit sådan ändring av 2 § 2 mom. i gällande avlöningsreglemente för folk- och småskollärare, att ordinarie småskollärare, vilka hade en kortare lästid än 39 veckor, från den 1 juli 1942 skulle överföras till den grupp av lärare, som vore ålagd en tjänstgöringsskyldighet för vecka av 30 timmar. Till stöd härför har reservanten anfört bland annat:

Såsom skäl mot en utsträckning av tjänstgöringsskyldigheten per vecka för de lärare, varom nu vore fråga, hade bland annat anförts, att därigenom icke skulle vinnas någon rättvis utjämning av arbetsbördan mellan olika lärargrupper inom småskolan. Numera syntes dock detta skäl mot kompen-sationstjänstgöring ha förlorat i styrka. Det hörde från och med innevarande läsår till undantagen, att en småskollärare tjänstgjorde kortare tid än 28 veckotimmar. Härav följde, att kompen-sationstjänstgöring för de småskol-lärare, som komme att stå kvar vid kortare årlig lästid än 39 veckor, i stort sett skulle verka utjämnande i fråga om undervisningsskyldigheten vid jämförelse mellan olika kategorier av småskollärare.

Uppmärksammas borde även i detta sammanhang, att när 1937 års folk-skolutredning icke ansett sig böra ifrågasätta kompen-sationstjänstgöring för småskollärare, som i egen avdelning undervisade minst 28 veckotimmar, läget varit i hög grad annorlunda än vad nu vore fallet. Sålunda utgjorde den vanliga veckotjänstgöringen för småskollärare 24—26 timmar mot nu 28. En extra tjänstgöring, som stannat vid 28 veckotimmar, kunde därför vid nämnda tidpunkt sägas vara rimlig och rättvis. Härtill komme, att den statsfinansiella situationen nu vore sådan, att alla möjligheter till bespa-ringar måste tillvaratagas. Det syntes då icke obilligt att utnyttja nu ifråga-varande lärare för något längre tjänstgöring per vecka än 28 timmar.

På anförda skäl ansåge sig reservanten böra ifrågasätta, att ordinarie små-skollärare, som icke tjänstgjorde 39 veckor årligen, skulle efter den 1 juli 1942 åläggas en något längre undervisningstid för vecka än 28 timmar. Därvid uppkomme spörsmålet, huruvida lärare med $34\frac{4}{7}$ samt $36\frac{4}{7}$ veckors lästid skulle erhålla olika lång tjänstgöringstid för vecka. Häremot talade att börja med det förhållandet, att småskollärare med den kortaste årliga lästiden den 1 juli 1940 uppflyttats en lönegrad utan krav på kom-pensationstjänstgöring. Det syntes då knappast rimligt att efteråt utöka antalet veckotimmar. Vidare borde så enkla bestämmelser som möjligt eftersträvas i hithörande avseende, vartill komme, att den kortaste årliga lästiden torde vara avskaffad inom en icke allt för avlägsen tidpunkt. Reser-vanten ansåge därför, att samtliga småskollärare med kortare årlig under-visningstid än 39 veckor borde behandlas som en grupp.

En eventuellt utsträckning av tjänstgöringsskyldigheten för denna grupp av lärare borde lämpligen inskränkas till 2 veckotimmar. Detta skulle innebära, att nämnda lärare ålades en tjänstgöringsskyldighet av 30 vecko-timmar, d. v. s. jämställdes med sådan småskollärare, till vars avdelning även hänvisats någon eller några av folkskolestadiets klasser. Erhölle före-skriften en sådan utformning, komme den icke att beröra de småskollärare, som redan nu hade skyldighet att undervisa 30 veckotimmar, och ej heller biträdande lärare eller lärare vid mindre folkskola. Bestämmelsen borde ej vara tillämplig å icke-ordinarie småskollärare, enär dylika lärare ej i detta sammanhang komme att erhålla någon förbättring i sin löneställning.

Statskontoret har förklarat sig i likhet med reservanten inom översty-relsen anse, att kompen-sationstjänstgöring borde uttagas. Statskontoret ville emellertid förorda, att småskollärare med årlig lästid understigande 36 veckor skulle åläggas en undervisningsskyldighet av 30 i stället för 28 timmar i veckan. Huruvida efter den 1 juli 1942, då samtliga småskollärare komme att placeras i 9 lönegraden, maximitjänstgöringen borde bestämmas till 32 veckotimmar för lärare med mindre än 36 veckors lästid och till 30

veckotimmar för lärare med mer än 36 men mindre än 39 veckors lästid, torde icke nu bära upptagas till avgörande.

Allmänna lönenämnden har förordat det av reservanten inom överstyrelsen framställda förslaget.

En *reservant* inom lönenämnden, ledamoten Eljas, har anmält avvikande mening, i det han ansett, att lönenämnden bort tillstyrka skolöverstyrelsens i ärendet avgivna utredning och förslag.

Vederbörande *lärarsammanslutningar* hava avstyrkt det förslag, som framlagts av reservanten inom skolöverstyrelsen.

Departementschefen har för egen del funnit skäl kunna anföras för en utjämning av arbetsbördan, i den mån så vore möjligt och så lämpligen kunde ske, genom höjning av antalet veckotimmar för småskollärare med kortare årlig lästid. Statskontoret ansåge, att sådan höjning borde redan från och med nästa budgetår komma till stånd. I likhet med allmänna lönenämnden funne departementschefen sig emellertid icke bära nu ifrågasätta en sådan åtgärd. Spörsmålet huruvida en höjning av undervisningsskyldigheten för vecka borde vidtagas från och med läsåret 1942/43, då såsom av det anförda framginge frågan erhöle större aktualitet, syntes bära nästa år upptagas till prövning, varvid skolöverstyrelsen torde bära förebringa beräkning rörande de besparingar för det allmänna, som genom åtgärder i denna riktning kunde uppkomma.

Utskottet.

Utskottet delar departementschefens uppfattning, att höjning i enlighet med statskontorets förslag av undervisningsskyldigheten för vecka från och med den 1 juli 1941 för småskollärare med en kortare årlig lästid än 36 veckor icke nu synes bära ifrågasättas. Då departementschefen icke tagit ställning till frågan om en utsträckning av undervisningsskyldigheten för vecka från och med den 1 juli 1942 för småskollärare med en årlig lästid, understigande 39 veckor, saknar utskottet anledning att för närvarande göra något uttalande i detta ämne.

III. Anslagsberäkningar.

1. Förslagsanslaget till Folkskolinspektionen: Avlöningar.

Kungl. Maj:ts förslag i fråga om förevarande anslag innebär en anslagshöjning med 91,800 kronor. Härav belöper ett belopp av 26,200 kronor på ett förslag om höjning av anslagsmedlen till ersättning åt folkskolinspektörerna för utbetalta arvoden till expeditjonsbiträden från 33,800 kronor till 60,000 kronor. Förslaget har motiverats med den avsevärt ökade arbetsbördan för inspektörerna och med nödvändigheten av att bereda dem någon hjälp vid arbetet med de aktuella rationaliseringsåtgärderna. I

övrigt betingas anslagshöjningen allenast av de nya grunderna för beräkning av avlöningsanslag och av det rörliga tilläggets stegring.

Utskottet tillstyrker bifall till Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag.

Utskottet.

2. Förslagsanslaget till Folkskolinspektionen: Omkostnader.

För närvarande är något omkostnadsanslag för folkskolinspektionen icke uppfört på riksstaten. Däremot finnes ett förslagsanslag på 175,000 kronor till reseersättningar. Kungl. Maj:ts förslag innebär, att anslagsmedlen för reseersättningar sammanförts med utgifter till sjukvård m. m. samt till tjänstgöringstraktamenten åt vikarierande folkskolinspektörer till ett såsom förslagsanslag betecknat anslag till omkostnader för folkskolinspektionen. Ifrågavarande anslag har ansetts böra uppföras med ett belopp av 200,000 kronor.

Kungl. Maj:ts förevarande förslag har icke föranlett någon erinran från utskottets sida.

Utskottet.

3. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlönning åt lärare vid folkskolor.

Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagshöjning med 5,400,000 kronor. Å ena sidan beräknas det rörliga tilläggets höjning och utbetalandet för första gången av det beslutade statsbidraget till timlärararvoden medföra ett med 8,300,000 kronor ökat anslagsbehov, vilket delvis motväges av planerade rationaliseringsåtgärder samt den i annat sammanhang föreslagna höjningen av de i avlöningsreglementet för folk- och småskollärare angivna bostadsersättningsbeloppen. Kungl. Maj:t har även föreslagit fortsatt tillämpning under nästa budgetår med viss jämkning av grunderna för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa lärare. Slutligen förutsattes, att ur anslaget må, om och i den mån behov därav prövas föreligga, utgå statsbidrag till undervisning för svenska barn i utlandet, dock med sammanlagt högst 26,500 kronor.

I detta sammanhang har *departementschefen* förordat viss jämkning i gällande bestämmelser om fyllnadstjänstgöring för lärare vid skolor, där statsunderstödda förstärkningsanordningar vidtagits. Vidare har departementschefen tillstyrkt vissa eftergifter i fråga om möjligheterna för vikarierande lärare och timlärare, vilka inkallats till militärtjänstgöring, att under denna tjänstgöring bibehålla en del av sina löneförmåner såsom lärare, därest de på grund av inkallelsen gått miste om förordnanden, med vilka de eljest kunnat räkna.

Departementschefen har vidare anfört, bland annat:

Departementschefen ville erinra om att skolöverstyrelsen den 10 maj 1940 av Kungl. Maj:t anbefallts att taga under övervägande en med hänsyn till rådande allmänna förhållanden avpassad ökning av *undervisningskyldig-*

heten för överlärare och att därefter föranstalta om genomförandet härav från och med läsåret 1940/41. Till följd härav hade undervisningsskyldigheten för överlärare från och med sagda läsår i vissa fall icke oväsentligt utökats efter beslut av skolöverstyrelsen. Detta hade medfört ett minskat behov av icke-ordinarie lärare, vartill hänsyn tagits vid anslagsberäkningarna för nästa budgetår.

Skolöverstyrelsen hade anbefallts verkställa utredning rörande frågan om ett fastare inordnande av *överlärarorganisationen* i skoladministrationen. Överstyrelsen hade i skrivelse den 11 januari 1941 framhållit, att uppdraget måste utmynna i förslag, vilkas realiserande skulle medföra ökade kostnader för statsverket. Med utredningen borde därför av statsfinansiella skäl anstå tills vidare. Vad skolöverstyrelsen sålunda anfört syntes motivera, att skolöverstyrelsen befriades från nämnda uppdrag, i vilket hänseende Kungl. Maj:t torde böra i sinom tid fatta beslut. Frågan torde emellertid böra vid lämplig tidpunkt återupptagas.

Med en *centralisation till skolöverstyrelsen av anordningsärenden* rörande folkskoleväsendet på sätt 1940 års lagtima riksdag i skrivelsen nr 388 angivit torde böra tills vidare anstå i avbidan på resultatet av de övertväganden, som påginge inom den av chefen för finansdepartementet tillsatta särskilda besparingsberedningen.

1940 års urtima riksdag hade uttalat sig för en sänkning av det *procentuella avdraget* vid slutlig utbetalning av statsbidrag till lärarlöner från en till en halv procent. I samband därmed hade riksdagen framhållit önskvärdheten av att frågan om procentavdragets borttagande så snart lämpligen kunde ske bringades till en lösning. Frågan om procentavdragets sänkning till en halv procent torde departementschefen inom den närmaste tiden få ånyo anmäla för Kungl. Maj:t. Enligt föreliggande utredning medförde en sådan åtgärd en ökning av belastningen på förevarande anslag med icke mindre än en halv miljon kronor. Då det kvarstående avdraget vore fullt befogat så länge det nuvarande systemet för utbetalning av statsbidrag till lärarlöner bestode, torde procentavdraget ännu icke böra i sin helhet borttagas. Skulle däremot anordningsärendena centraliseras, exempelvis till skolöverstyrelsen, komme frågan i ett annat läge. Med hänsyn härtill utginge departementschefen från att det av riksdagen berörda spörsmålet, såsom även vid frågans behandling tidigare förutsatts, komme att upptagas till bedömande i samband med behandlingen av frågan om en omläggning av det nuvarande systemet för utbetalning av statsbidrag till lärarlöner.

Motioner.

Till stöd för det i *motionen II: 15* gjorda yrkandet, att riksdagen måtte hemställa om utredning rörande vidgad befogenhet för de kommunala folkskolinspektörerna i de landstingsfria städerna, har anförts bland annat:

De lokala skolmyndigheternas inflytande reducerades kontinuerligt sedan staten numera övertagit allt större delar av kostnaderna för folkskoleväsendet. Särskilt borde i detta sammanhang förhållandena i de landstingsfria städerna, vilka vore befriade från statsinspektion, beaktas. Det förtjänade påpekas, att dessa städer med sitt högt utvecklade skolväsen gått i spetsen då det gällde pedagogiska nyanordningar liksom att de kommunala skolledarna genom sin relativt självständiga ställning haft tillfälle att experimentera undervisningsanordningar, vilka sedan kommit hela svenska skolväsendet till godo. Den ledareställning, som dessa städers skolstyrelser

och skolledare hittills haft, vore nu definitivt och i princip bruten. Den verkliga skolledaren vore och förbleve även för dessa städers vidkommande statsinspektören, för så vitt det ej vore skolöverstyrelsen själv, hos vilken den avgörande myndigheten låge.

Den nu skildrade utvecklingen hade haft vittgående konsekvenser särskilt för den kommunala skolledarens ställning. Hans tidigare relativt självständiga placering hade blivit förbytt i en underordnad tjänstemannaställning i förhållande till en av staten förordnad inspektör, vilket i sin tur medförde att alla viktigare ärenden måste hänskjutas till denna senare, innan de ernådade stadfästelse. I själva verket hade det uppstått en dualism i skötseln och handhavandet av folkskolans angelägenheter: folkskolestyrelsen och den kommunale inspektören å ena sidan och statens inspektör å den andra.

Det kunde knappast förväntas att den initiativrikedom som hittills varit utmärkande för de större städerna i fråga om undervisningen skulle fortbestå. Sannolikt vore det snarare att förmoda, att med den nuvarande utvecklingen det svenska skolväsendet komme att bli en enhetlig och ganska jämnstruken organisation, utan den rikedom på nyanseringar och personlig nyorientering, som varit utmärkande för den tidigare skolorganisationen. En radikal återgång till förut tillämpade förhållanden vore givetvis icke nu möjligt att ernå. Det kunde tänkas, att en bättre sakernas ordning i någon mån kunde erhållas genom att de landstingsfria städerna finge en särskild folkskolestadga. Emellertid torde även denna utväg vara tvivelaktig. En annan väg vore, om de kommunala inspektörerna, åtminstone i de landstingsfria städerna, utrustades med större befogenhet.

I *motionerna I: 22 och II: 19* angående ordnande av den skolhygieniska verksamheten och läkarvården vid rikets folkskolor har anförts bland annat:

I två likalydande motioner (I: 152 och II: 242) till 1938 års riksdag hade framförts förslag om ordnad skolhygienisk verksamhet och läkarvård vid rikets folkskolor. Det hade framhållits, att frågan om folkskolebarnens hälsovård varit föremål för åtskilliga framställningar och utredningar, vilka emellertid icke kunnat leda fram till en rationell anordning med statens stöd. Kommuner, landsting och enskilda organisationer hade uppmärksammat värdet av en skolhygienisk verksamhet; statliga myndigheter sådana som skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen hade verkställt utredningar och varmt förordat statliga åtgärder — men ett riksdagsbeslut hade icke kunnat komma till stånd. Medicinalstyrelsens framställning den 30 oktober 1937, i vilken skolöverstyrelsen i stort sett instämde, hade icke givit anledning till någon kunglig proposition, och de ovan nämnda motionerna hade avslagits med den motiveringen, att ännu en utredning påginge. Statsutskottet hade dock uttalat den förhoppningen, att Kungl. Maj:t skulle komma att framlägga förslag i det betydelsefulla ärendet för riksdagen. Något sådant förslag hade icke framlagts, och någon ny utredning hade icke låtit sig avhöra. Sedan ärendet sist varit föremål för riksdagens behandling, hade frågan om folkskolebarnens hälsokontroll emellertid på ett skrämmande sätt ytterligare aktualiserats. De på grund av världsläget skärpta försörjningssvårigheterna måste ovillkorligen komma att påverka barnens allmänna hälsotillstånd. En tilltagande varuknapphet eller en genom stegrad arbetslöshet och penningevärdets fall framtvingad låg levnads-

standard kunde för barnens utveckling komma att medföra vådor av stor omfattning. En noggrann kontroll av barnens hälsotillstånd kunde därför bli av oöverskådlig betydelse för vårt land och folk. Erfarenheterna från det förra världskriget gjorde det angeläget, att samhället nu mer än någonsin med vaket intresse följde den skolhygieniska verksamheten.

I *motionen II: 287* slutligen har under punkten 3 yrkats, bland annat, att riksdagen måtte hemställa, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande, huruvida icke avgångsprövning å annan tid än vid läsårets slut skulle kunna anordnas för lärjungar, som från sjunde klassen utflyttade till sexklassig skola. Till stöd härför har i motionen anförts:

Enligt § 47 i gällande folkskolestadga skulle vid läsårets slut anställas avgångsprövning med de lärjungar, som efter att hava genomgått den i skoldistriktets reglemente för folkskolan föreskrivna lärokursen önskade från skolan avgå. Avgångsprövning kunde således äga rum endast vid läsårets slut. Dock stadgades i förenämnda paragraf, att — om skolöverstyrelsen lämnat medgivande, varom förmäldes i § 35 mom. 3 folkskolestadgan — avgångsprövning kunde anordnas utan iakttagande av föreskriften, att nämnda särskilda prövning skulle anställas vid läsårets slut. Bestämmelsen i § 35 mom. 3 hade avseende på sådana lärjungar, som före skolålderns slut inhämtat för avgångsbetyg erforderliga kunskaper men icke under kalenderåret fyllde tretton år.

Så länge skolplikten i vissa skoldistrikt vore sexårig, i andra sjuårig, uppstode vissa svårigheter vid lärjungars flyttning från sjuårig till sexårig skola. Det inträffade icke så sällan, att lärjunge i sjunde klassen under läsåret avflyttade till sexårig skola. Eftersom han icke hade avgångsbetyg, måste han då undervisas tillsammans med sjätte klassens lärjungar. Särskilt i sådana fall, då lärjunge flyttade från sjunde klassen i A- eller B1-skola till B2- eller B3-skola, torde anordningen kunna anses vara mindre tillfredsställande, och vederbörande målsmän visade ofta starkt missnöje. Detta missnöje ökades, då lärjungen ansåges böra genomgå tvåårig i stället för ettårig fortsättningsskola. En lämplig lösning av frågan torde vara, att § 47 i folkskolestadgan kompletterades med en bestämmelse av ungefär samma innebörd som den, som gällde i fråga om barn vilka av skolöverstyrelsen medgivits tillstånd att avgå från folkskolan, oaktat de icke uppnått eljest föreskriven ålder.

Utskottet.

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot de av departementschefen gjorda anslagsberäkningarna och tillstyrker bifall till förslaget om grunder för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg under nästa budgetår. Likaså tillstyrker utskottet, att ur förevarande anslag må i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag utgå statsbidrag till undervisning för svenska barn i utlandet med av departementschefen angivet belopp. Utskottet biträder även departementschefens förslag angående lönefyllnad i vissa fall åt vikarierande lärare och timlärare under militärtjänstgöring ävensom förslaget rörande jämkning i gällande bestämmelser om fyllnadstjänstgöring i skolor, vid vilka förekomma s. k. förstärkningsanordningar.

Vad departementschefen i övrigt anført i detta sammanhang har icke föranlett erinran eller uttalande från utskottets sida.

Beträffande det i motionen II: 15 gjorda yrkandet rörande utredning om ökad befogenhet för de kommunala folkskolinspektörerna i de s. k. landsingsfria städerna får utskottet framhålla, att, enligt vad utskottet inhämtat, en framställning om utredning i det av motionären angivna syftet nyligen gjorts hos chefen för ecklesiastikdepartementet, vilken framställning remitterats till skolöverstyrelsen för yttrande. Vid sådant förhållande anser utskottet sig icke nu böra taga ställning till det motionsvis gjorda yrkandet, enär ett dylikt ståndpunktstagande från utskottets sida skulle kunna innebära ett föregripande av den pågående prövningen av förevarande fråga. Utskottet avstyrker alltså bifall till motionen II: 15.

Den i motionerna I: 22 och II: 19 berörda frågan om ordnande av den skolhygieniska verksamheten och vad därmed äger samband synes förtjänt av den största uppmärksamhet från statsmakternas sida. Såsom i motionerna erinrats, uttalade statsutskottet vid 1938 års riksdag i anledning av då väckta motioner i ämnet den förhoppningen att Kungl. Maj:t skulle komma att för riksdagen framlägga förslag i detta betydelsefulla ämne. Under nu rådande förhållanden framträder behovet av åtgärder på ifrågasvarande område med ökad skärpa. Utskottet finner därför angeläget att inga åtgärder försummas, vilka kunna inom en rimlig kostnadsram vidtagas i syfte att utan onödigt dröjsmål åstadkomma en effektivare skolhygienisk verksamhet. Motionärerna hava hänvisat till att förslag i förevarande ämne äro underställda Kungl. Maj:ts prövning. Därest nämnda förslag icke finnas ägnade att läggas till grund för ett definitivt ståndpunktstagande från Kungl. Maj:ts sida, förutsätter utskottet, att Kungl. Maj:t föranstaltar om den ytterligare beredning av ärendet, som må finnas erforderlig. Beträffande det i motionerna I: 22 och II: 19 gjorda yrkandet om skolbarnsbespisning vid rikets folk- och småskolor får utskottet hänvisa till vad utskottet i det föregående (sid. 16) i denna fråga anfört.

Utskottet har icke funnit anledning att, utöver vad sålunda yttrats, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder i det av motionärerna angivna syftet. Med vad utskottet sålunda anfört torde de förevarande motionerna I: 22 och II: 19 få anses besvarade.

Det i motionen II: 287 under punkten 3 berörda spørsmålet om ändrade bestämmelser rörande avgångsprövning i vissa fall har synts utskottet förtjäna uppmärksamhet. Såvitt utskottet kan finna, tala vissa skäl för åstadkommande av lättnader i fråga om möjligheterna att erhålla avgångsbetyg i det i motionen åsyftade fallet. Även andra, i viss mån likartade fall kunna tänkas uppkomma, där motsvarande lättnader kunde vara på sin plats, exempelvis då en lärjunge övergått från sjätte klassen i folkskola till högre skola men icke fullföljt sina studier i sistnämnda skola. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att efter den närmare utredning, som må finnas erforderlig, taga denna fråga under närmare övervägande. Med vad sålunda anförts torde motionen II: 287, såvitt nu är i fråga, få anses besvarad.

4. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern.

Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagshöjning med 10,000 kronor. I detta sammanhang har departementschefen berört en fråga om bidrag ur detta anslag till avlöning av en lärare vid det av Värmlands fattigvårds- och barnavårdsförbund i Berg i Grava socken inrättade barnhemmet för svårplacerbara barn.

I en av *förbundets styrelse* år 1938 gjord framställning härom har anförts bland annat: Gravahemmet, som börjat sin verksamhet den 1 april 1937, hade erhållit anslag ur allmänna arvsfonden och från Allmänna barnhuset, varjämte barnens hemkommuner lämnade bidrag i form av vårdavgifter. I hemmet intoges huvudsakligen nervösa och psykopatiska eller av andra orsaker svårplacerade gossar från Värmland och i mån av platstillgång även från andra delar av landet. Antalet intagna barn hade i allmänhet utgjort 22 å 25, varav omkring 15 varit i skolåldern. De skolpliktiga barnen hade tidigare erhållit undervisning i Forshaga skoldistrikts skolor, men denna anordning hade distriktet numera motsatt sig, emedan barnen ansågos utöva ett dåligt inflytande på de normala barnen i skolorna och den intellektuella undermåligheten hos barnen från Gravahemmet beredde svårigheter vid undervisningen. Med förståelse för skoldistriktets uppfattning hemställde styrelsen, att statsbidrag måtte utgå till en manlig extra ordinarie lärare vid barnhemmet, där undervisningen skulle bedrivas såsom vid en skola enligt tredje B-formen i undervisningsplanen för rikets folkskolor.

Beträffande Gravahemmets art har yttrande avgivits av *svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet*. Av yttrandet, som utarbetats av styrelsen för förbundets avdelning för barnavård, inhämtas bland annat, att blott fyra barnhem för svårplacerade barn funnes, nämligen Gravahemmet, Löfvingstorps barnhem i Jönköping, Nora barnhem och barnhemmet Nyhem i Höör. Sistnämnda hem åtnjöte statsbidrag till avlöning av lärare. Hem för svårplacerade barn borde icke upprättas med mindre antingen barnen kunde mottagas till undervisning i någon närbelägen skola, där hjälpskola med olika avdelningar funnes inrättad, eller inom hemmet anordnades sådan hjälpskola. Barnen borde vid undervisningen uppdelas i smärre grupper och ibland få individuell undervisning. Den föreslagna anordningen vid Gravahemmet, där en lärare skulle undervisa ett 15-tal barn, kunde blott försvaras såsom ett provisorium. Det vore måhända bättre, om ett fåtal större hem för svårplacerade barn inrättades än ett flertal små, eftersom undervisningen och vården bleve bättre vid en stor anstalt.

Det vore alltså tvivel underkastat, om Gravahemmet vore ett steg i rätt riktning. Genom detta initiativ torde dock värdefulla erfarenheter ha vunnits och ytterligare kunna vinnas, varjämte hemmet utan tvekan fullgjorde en viktig uppgift. Avdelningsstyrelsen ville därför tillstyrka, att statsbidrag utginge för avlöning av den föreslagna lärarpersonalen vid Gravahemmet, men ville samtidigt understryka, att detta icke innebure ett ställningstagande beträffande frågan om det lämpliga anordnandet av barnhem för svårplacerade barn.

Vid anmälan av frågan i propositionen 1940:155 till lagtima riksdagen ansåg departementschefen sig av statsfinansiella skäl ej kunna tillstyrka statsbidrag till avlönande av lärare vid andra barnhem än sådana, som enligt gällande grunder kunde erhålla statsbidrag för ändamålet. Häre mot framställde riksdagen icke någon erinran.

Frågan om undervisningen av barnen i Grava hemmet hade därefter, framhåller *departementschefen*, tillspetsats genom att Forshaga skoldistrikt den 18 juni 1940 beslutat att icke mottaga barnen i distriktets folkskolor. Till följd härav hade förbundet gjort förnyade framställningar om understöd för anställande av en lärare vid hemmet. Genom beslut den 4 oktober 1940 hade Kungl. Maj:t på grund härav beviljat förbundet understöd ur allmänna arvsfonden till avlönande av en lärare vid hemmet under läsåret 1940/41 med 4,000 kronor. I samband därmed hade Kungl. Maj:t uppdragit åt skolöverstyrelsen att inkomma med redogörelse för resultatet av undervisningen vid hemmet och förslag till ordnande av undervisningen därstädes från och med nästa läsår, därvid överstyrelsen hade att beakta vad i svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundets yttrande anförts.

Såsom av redogörelsen framginge, framhåller departementschefen vidare, vore svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet tveksamt i fråga om lämpligheten av att vid barnhemmet i Grava socken för svårplacerbara barn anordna sluten skolundervisning. Departementschefen ansåge sig kunna ansluta sig till förbundets synpunkter. Det kunde med fog ifrågasättas, om det icke ur undervisnings- och uppfostringssynpunkt vore lämpligare att vid undervisningen, i syfte att bryta barnens isolering, sammanföra barn tillhörande denna kategori med andra barn i stället för att bereda dem särskild undervisning inom barnhemmet. Å andra sidan insåge departementschefen väl de betänkligheter, som från skoldistriktets sida mötte mot att undervisa barnhemmets barn tillsammans med skoldistriktets egna lärjungar. Inom Forshaga skoldistrikt vore hjälpklassundervisning icke anordnad, och lärjungarna från barnhemmet måste därför mottagas i den vanliga folkskolan. Det hade utan tvivel varit önskvärt, om dessa synpunkter kunnat beaktas vid hemmets planläggande och om det därför förlagts till ett skoldistrikt, som varit i stånd att i hjälpklasser mottaga barnhemmets skyddslingar.

Vid de överväganden, som föregått Kungl. Maj:ts beslut den 4 oktober 1940, hade med hänsyn härtill även möjligheten av en förflyttning av barnhemmet till annan plats varit på tal. En sådan förflyttning hade emellertid ansetts icke gärna kunna ske, eftersom barnhemmet, som helt nyligen inrättats med bidrag ur arvsfonden, i övrigt vore väl lämpat för sitt ändamål och en förflyttning skulle draga relativt stora kostnader.

I det läge, som efter frågans riksdagsbehandling år 1940 uppkommit genom skoldistriktets beslut att från undervisning i distriktet avvisa barnhemmets lärjungar, hade det från dessa utgångspunkter befunnits lämpligast att försöksvis med anlitande av arvsfondsmedel anordna undervisning inom barnhemmet under läsåret 1940/41. Om den undersökning rörande lämpligheten av denna anordning, som skolöverstyrelsen med beaktande av fattigvårds- och barnavårdsförbundets utlåtande och givetvis även av

erfarenheterna från undervisningen i den med detta barnhem jämförbara anstalten Nyhem som nämnts hade att företaga, gäve till resultat, att sluten undervisning vore tillräddig, syntes hinder icke böra möta att medgiva barnhemmet rätt till bidrag ur förevarande anslag till avlönande av extra ordinarie lärare. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles, när undersökningsresultatet förelåge, meddela det beslut i ämnet, som undersökningen föranledde.

Till stöd för det i *motionen II: 287* under punkten 2 gjorda yrkandet, avseende bemyndigande för Kungl. Maj:t att efter prövning i varje särskilt fall föreskriva, att skoldistrikt skall vara skyldigt att till undervisning mottaga även skolpliktiga barn från barnhem, har anförts i huvudsak följande:

Skyldighet i angivna hänseende torde enligt nu gällande eller föreslagna bestämmelser icke kunna föreskrivas. I allmänhet torde det icke heller vara lämpligt att ålägga skoldistrikt att till undervisning mottaga skolpliktiga barn från barnhem. Men möjlighet torde böra beredas Kungl. Maj:t att i särskilda fall lämna föreskrift därom. Till stöd för denna uppfattning kunde anföras:

Pastor John Hedbergs stiftelse för värnlösa uppehälle sedan åtskilliga år en barnkoloni å Kristinedal i Fröskogs socken. Antalet skolpliktiga barn uppginge i allmänhet till 20 å 25. Dessa barn, som hela året vistades å kolonien, hade hittills undervisats i olika skolor inom Fröskogs skoldistrikt, och hade stiftelsen därvid erlagt en ersättning till distriktet med 35 kronor för barn och läsår. Då det icke syntes vara möjligt att med skoldistriktet träffa fortsatt överenskommelse angående kolonibarnens undervisning, hade stiftelsen nu ingivit en underdånig ansökning om statsbidrag för avlöning åt en lärare för de i barnhemmet intagna skolpliktiga barnen. Ehuru kolonibarnen vore fullt friska, torde det visserligen vara lämpligast, att de yngre erhöles undervisning inom barnhemmet, men de äldre borde kunna undervisas i distriktets skolor. De barn från kolonien, som tillhörde klasserna 5 och 6, torde kunna undervisas i någon av distriktets skolor utan att ny läraravdelning därigenom behövde inrättas. I varje fall kunde så ske, då sjuårig skolplikt infördes. Om de högsta årsklasserna kunde hänvisas till undervisning i en av distriktets skolor, skulle vid barnhemmet kunna anställas småskollärlarinna i stället för folkskollärare, och det allmännas kostnader för undervisningen i stiftelsens barnhem bleve icke obetydligt lägre. Av det anförda torde framgå, att det av ekonomiska liksom ock pedagogiska skäl kunde vara av betydelse, om skoldistrikt efter Kungl. Maj:ts prövning kunde åläggas att till undervisning mottaga barn även från barnhem.

Utskottet.

Utskottet biträder Kungl. Maj:ts förslag i fråga om förevarande anslag och har icke något att erinra mot att det s. k. Gravahemmet under av departementschefen angiven förutsättning tillerkännes bidrag från anslaget.

I *motionen II: 287* har under punkten 2 hemställts om ett uttalande från riksdagens sida, att Kungl. Maj:t må äga befogenhet att efter prövning i varje särskilt fall föreskriva, att skoldistrikt skall vara skyldigt att till undervisning mottaga även skolpliktiga barn från barnhem. Motionärerna ha enligt utskottets mening visst fog för sitt ifrågavarande yrkande. Situa-

tioner kunna givetvis uppkomma, då det kan ligga i det allmännas intresse att föreskrift meddelas om skyldighet för skoldistrikt att i lämplig utsträckning till undervisning mottaga skyddslingar från barnhem eller liknande anstalt på orten. En förutsättning härför bör dock vara att några mera avsevärda olägenheter icke uppstå för distriktet samt att detsamma icke därigenom åsamkas särskilda kostnader. Utskottet har för sin del icke något att erinra mot att Kungl. Maj:t, därest så befinnes önskligt, under nämnda förutsättning efter prövning i varje särskilt fall meddelar föreskrift av angiven innebörd. Med vad sålunda anförts torde motionen II: 287 i nu förevarande del få anses besvarad.

5. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor.

Mot Kungl. Maj:ts förslag i fråga om anslag till förevarande ändamål, vilket innebär en anslagsökning med 15,000 kronor, har utskottet icke funnit anledning till erinran.

Utskottet.

6. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem.

Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen (åttonde huvudtiteln, punkten 142) framlagda förslag om anslag till förevarande ändamål innebär en anslagshöjning med 175,000 kronor till 1,350,000 kronor.

Departementschefen har i fråga om inackorderingsverksamheten anfördt:

Inackorderingsverksamheten inginge som ett viktigt led i den inom folk-skoleväsendet sedan flera år tillbaka pågående rationaliseringsprocessen, vilken ju syftade till att minska det allmännas utgifter men även vore ägnad att medföra en förbättring av skolundervisningen. Det vore givet, att sådana åtgärder borde undvikas, som äventyrade ett gott resultat av dessa strävanden, och en omild nedskärning av inackorderingsverksamheten vore därför icke tillräddig. Däremot finge det förutsättas, att vederbörande myndigheter vid sin granskning av ansökningar om statsbidrag och rekvisitioner av sådana bidrag tillsåge, att statsverket icke åsamkades onödiga utgifter och att den återhållsamhet iakttoges, som särskilt under nuvarande förhållanden vore nödvändig.

I detta sammanhang ville departementschefen erinra, att 1940 års lagtima riksdag i skrivelse nr 216 framhållit önskvärdheten av åtgärder i syfte att åvägabringa en effektiv kontroll av inackorderingsförhållandena i enskilda hem. Det borde enligt riksdagens mening ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan utredning i frågan verkstälts, taga ställning i ärendet och för riksdagen framlägga det förslag, som kunde befinnas påkallat. En utredning i ämnet hade nu verkstälts av skolöverstyrelsen, som inhämtat yttrandet från samtliga statens folkskolinspektörer. Överstyrelsen upplyste,

att inackorderingshem anskaffades av folkskolestyrelserna med biträde av lärarpersonalen och att om möjligt för inackorderingen anlätades barnens släktingar eller andra för föräldrarna kända. I många fall anskaffade föräldrarna själva inackorderingshem. I regel mötte icke större hinder att erhalla tillräckligt många lämpliga inackorderingshem. Kontrollen över inackorderingsförhållandena utövades av skolstyrelseledamöter, skoltillsyningsmän och lärare, varjämte missförhållanden kunde påpekas av skolläkarna på grundval av vissa inhämtade uppgifter. Föräldrarna visade, framhöll vidare skolöverstyrelsen, också stort intresse och försummade icke att framföra klagomål, om anledning föreläge. Missförhållanden kunde vidare observeras av provinsialläkare, distrikts- och dispensärsköterskor samt barnavårdsmyndigheter.

De flesta folkskolinspektörerna hade, enligt vad skolöverstyrelsen vidare anförde, ansett en skärpt kontroll icke behövlig. En del inspektörer hade ifrågasatt barnavårdsnämndernas medverkan. Själva förklarade överstyrelsen sig anse förhållandena jämförelsevis tillfredsställande, varför anledning icke förefunnos att inrätta särskilda statliga eller lokala kontrollorgan. Författningarna innehölle emellertid inga särskilda föreskrifter om skolmyndigheternas plikt att vaka över inackorderingsförhållandena, vilket vore en brist, som borde avhjälpas. Skolöverstyrelsens utredning hade utmynnat i förslag till ändring i § 1 mom. 3 kungörelsen 1935: 448 av innehåll, att skoldistriktet skulle åläggas att ombesörja anskaffande av lämpliga inackorderingshem samt genom särskilt utsedda personer eller på annat lämpligt sätt vaka över att barnen erhöles nödig tillsyn och vård.

För egen del anslöte departementschefen sig helt till riksdagens uppfattning om vikten av att de barn, som för att kunna fullgöra sin skolplikt måste hållas inackorderade i enskilda hem, erhöles en i alla hänseenden fullt tillfredsställande inackordering. Utredningen i ämnet syntes ge vid handen, att inackorderingsförhållandena i allmänhet icke gäve anledning till några allvarligare erinringar. Det förefölle emellertid lämpligt att utfärda mera preciserade föreskrifter om anskaffning av inackorderingshem och om övervakning av inackorderingsförhållanden. Skolöverstyrelsens förslag till sådana föreskrifter syntes kunna i huvudsak biträdas. Departementschefen betonade särskilt lämpligheten av att inackorderingsverksamheten bedrevs under skoldistriktets ansvar och tillsyn och ville därför icke förorda, att någon statlig myndighet erhöles till särskild uppgift att utöva kontroll över denna verksamhet.

Det torde ankomma på Kungl. Maj:t att besluta i ämnet. Med hänsyn till riksdagens uttalande hade departementschefen emellertid ansett sig böra lämna en redogörelse för frågan.

I motionen II: 87 ha, såvitt angår nu ifrågavarande anslag, framställts yrkanden av innebörd,

dels att riksdagen måtte höja förevarande anslag till 1,500,000 kronor, d. v. s. med 150,000 kronor utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit,

dels ock att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om

1:o att statsbidrag måtte få utgå jämväl till kostnader för inackorderade barns resor från och till inackorderingshemmet, samt

2:o att statsbidrag måtte få utgå till kostnaderna för inköp av s. k. skyddsmedicin även till skolbarn, intagna i skolhem och arbetsstugor.

Den föreliggande beräkningen av anslagsbehovet till inackorderingsbidrag grundar sig på vid tidpunkten för beräkningarna inträdda prisstegringar. Med hänsyn härtill och då vissa svårigheter att anordna skolskjutsar mångenstädes torde medföra en övergång till inackordering kan givetvis en viss sannolikhet anses föreligga för att anslagsbehovet skall komma att överstiga det kalkylerade. I avsaknad av fastare hållpunkter för en uppskattning av den merutgift, som kan tänkas uppkomma, har utskottet dock icke ansett sig böra frågå Kungl. Maj:ts förslag om anvisande av ett förslagsanslag av 1,350,000 kronor för ifrågavarande ändamål och avstyrker alltså det i motionen II: 87 gjorda yrkandet om anslagshöjning till 1,500,000 kronor.

Utskottet instämmer i departementschefens uttalanden rörande vådan av en för kraftig åtstramning av inackorderingsverksamheten men förutsätter å andra sidan liksom departementschefen att vederbörande myndigheter tillse, att statsverket icke åsamkas onödiga utgifter och att den återhållsamhet iakttages, som särskilt under nuvarande förhållanden är nödvändig. I samband härmed får utskottet avstyrka det i motionen II: 87 framställda yrkandet, att statsbidrag skulle medgivas även till kostnaderna för inackorderade barns resor från och till inackorderingshemmet. Dessa kostnader torde enligt utskottets mening alltjämt böra åvila föräldrarna och kommunen i förekommande fall träda hjälpande emellan.

I motionen II: 87 har även yrkats, att statsbidrag skulle få utgå till kostnaderna för inköp av skyddsläkemedel till i skolhem och arbetsstugor intagna skolbarn. I motionen uppgives, att bidrag för närvarande icke utgår i dessa fall, vilket enligt motionären innebure en orättvisa. Såvitt utskottet kunnat finna, lägga emellertid bestämmelserna i gällande statsbidragskungörelse (1939: 461) icke hinder i vägen för utbetalande av bidrag i dylika fall. Skulle en motsatt tolkning vunnit insteg på något håll, torde rättelse kunna ernås genom hänvändelse till vederbörande myndigheter. I nu ifrågavarande del torde motionen II: 87 sålunda icke påkalla någon åtgärd från riksdagens sida.

7. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn.

Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagshöjning med 900,000 kronor.

Skolöverstyrelsen har förklarat sig antaga, att skjutskostnaderna komme att väsentligt stegras på grund av ökade bensin- och oljepriser. Mycket bekymmersamt vore, att bensin icke kunde erhållas för skolskjutsar. Härigenom sattes vidtagna rationaliserings- och besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet i fara. Det vore icke möjligt att bedöma, i vilken utsträckning ersättningsbränsle kunde komma till användning. I en del fall kunde hästskjuts och inackordering tillgripas. Sannolikt måste dock tillfälliga skolor i många fall anordnas och ökat antal lärare anställas. I första hand

åläge det de lokala myndigheterna att i samråd med vederbörande folkskolinspektör vidtaga de åtgärder, som påkallades av de ändrade förhållandena.

Departementschefen har för egen del framhållit, att motorbränslerestriktionerna uppenbarligen i viss utsträckning minskat möjligheterna att genom skolskjutsar förbilliga och förbättra skolväsendet. Av allt att döma användes fortfarande icke ersättningsbränsle i sådan omfattning, att skolskjutsar kunde i oförminskad omfattning upprätthållas. Det vore emellertid att antaga, att de nuvarande svårigheterna skulle vara av övergående natur och att under mellantiden de av skolöverstyrelsen angivna tillfälliga åtgärderna skulle visa sig tillfyllest. Det icke ringa statsekonomiska intresse, som vore knutet vid skolskjutsinstitutionen, gjorde det till ett angeläget önskemål, att denna kunde upprätthållas i största möjliga utsträckning.

I detta sammanhang har departementschefen berört en av folkskolans besparingssakkunniga framförd tanke att medgiva vissa lättnader vid beviljande av statsbidrag till skolskjutsar i syfte att undvika väntetid för småskolebarn vid skolorna.

Såsom av *de sakkunnigas* utredning framgår, möta vid anordnandet av skolskjutsar vissa svårigheter på grund därav, att de dagliga undervisningstiderna för folk- och småskolans lärjungar icke sammanfalla. I de fall, då småskolans barn använda sig av samma skolskjuts som folkskolans, måste skolskjutsarna anpassas efter de barn, som hava den längre undervisningstiden, d. v. s. folkskolans, vilket medför, att småskolebarnen ej sällan måste tillbringa extra timmar i skolan i väntan på att undervisningen för folkskolans barn skall avslutas. Dessa olägenheter ökas givetvis i den mån ytterligare skolor indragas på grund av rationaliseringsåtgärderna och barnen överföras till andra skolor på sådant avstånd från hemmen, att skolskjutsar måste anlitas.

Departementschefen har förklarat sig dela de sakkunnigas mening, att såväl barnens som hemmens berättigade intressen måste tillgodoses vid rationaliseringsåtgärdernas genomförande, och han funne det på grund härav angeläget, att sådana åtgärder vidtoges, att allvarligare olägenheter av nyssnämnd art icke skulle behöva uppkomma. Emellertid saknades icke möjligheter att exempelvis genom en ändrad disposition av undervisningstiden komma till rätta med problemet utan att därigenom skolarbetets anordning skulle behöva ge anledning till erinringar. Departementschefen förutsatte, att från folkskolinspektörernas och skolöverstyrelsens sida vidtoges de åtgärder i detta syfte, som kunde befinnas erforderliga. Skulle det visa sig, att dessa åtgärder icke vore tillräckliga, borde enligt departementschefens mening de sakkunnigas förslag om anvisande av statsbidrag i vidgad utsträckning till anordnande av extraskjutsar genomföras i den omfattning, som prövades nödvändig. Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen att, om så erfordrades, framlägga förslag i ämnet, vilket i så fall borde åtföljas av beräkningar rörande de merkostnader för det allmänna, som uppkomme genom extraskjutsarna.

Vidare har departementschefen erinrat, att folkskolans besparingssakkunniga utrett frågan, huruvida statsbidrag lämpligen kunde utgå för färd med av skolbarn framförda fordon, men att de sakkunniga avstyrkt en dylik

åtgärd, så vitt anginge folkskoleväsendet. Departementschefen har icke heller för egen del tillstyrkt beviljande av statsbidrag i dylika fall. I samband därmed har departementschefen förklarat sig dela den av skolöverstyrelsen uttalade meningen, att gällande statsbidragsbestämmelser icke, på sätt de sakkunniga funnit, kunde tolkas så, att de i vissa fall medgäve statsbidrag till färd med cykel och liknande fortskaffningsmedel.

I de likalydande *motionerna I: 7* och *II: 9* har, som förut nämnts, hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning om vissa åtgärder från länsstyrelsernas sida i syfte att främja anordnandet av skolskjutsar. Till stöd härför har anförts i huvudsak följande:

Frågan om anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn hade ännu icke blivit löst på tillfredsställande sätt. Ur skoldistriktens synpunkt torde särskilt kunna anmärkas, att det för skoldistriktet erbjöde synnerlig svårighet att avtalsmässigt ordna skolskjutsar på billigt och effektivt sätt. Jämte övriga ogynnsamma konsekvenser medförde detta även väsentligt hinder för genomförandet av besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet.

Ehuru frågan nyligen varit föremål för statsmakternas behandling torde skäl finnas att ånyo fästa uppmärksamheten på den möjlighet till genomförande av vissa förbättringar, vilken sammanhänge med länsstyrelsernas uppgifter i fråga om den yrkesmässiga biltrafiken. Då länsstyrelserna *dels* genom sin befogenhet att meddela och återkalla trafikkoncessioner hade effektiva möjligheter att tillse, att regelbundna skolturer med motorfordon anordnades å lämpliga sträckor och tider samt med skäliga taxebestämmelser, och *dels* — envar inom sitt län — ägde nära kännedom om de lokala och ekonomiska förutsättningarna, borde den besvärliga frågan om skolskjutsar kunna föras närmare en god lösning därest länsstyrelserna övertog handläggningen av härmed i sammanhang stående spörsmål. Utan att ingå på detaljer kunde väl såsom uppenbara missförhållanden betecknas, att linjesträckningar och tidtabeller upprättades och fastställdes utan vederbörlig hänsyn till skolbarnens vägar och tider, och samma omdöme syntes tillämpligt i sådana fall, där man av skolbarn som på regelbundna tider fyllde omnibussar å linjer, vilka kalkylerats efter ett lågt genomsnittsantal passagerare, uttoge full taxa och sålunda rent av låte skolturerna bära en proportionellt *högre* andel i trafikföretagens omkostnader än övriga turer. En mångfald andra spörsmål borde kunna effektivt lösas, därest länsstyrelserna ägnade särskilt intresse åt dessa problem.

Utskottet, som tillstyrker, att förevarande anslag för nästa budgetår uppföres med 2,200,000 kronor, har icke funnit anledning till erinran mot vad departementschefen i detta sammanhang anför.

Utskottet.

De kraftigt ökade kostnaderna för skolskjutsar samt de särskilda svårigheter, som under nuvarande förhållanden möta vid anordnandet av dylika, göra enligt utskottets mening en undersökning önskvärd, huruvida icke skolskjutsinstitutionen skulle kunna i viss mån förbilligas och rationaliseras, därest skolbarnen kunde i större utsträckning än för närvarande anlita de regelbundna kommunikationslinjerna, främst busslinjerna. I de likalydande

motionerna I: 7 och II: 9 har detta spörsmål tagits upp till diskussion, varvid ifrågasatts, huruvida icke åt länsstyrelserna skulle kunna uppdragas att tillse, att innehavare av biltrafiktillstånd uppehölle regelbundna turer för skolbarn på lämpliga sträckor och mot skäliga taxor. Det undandraget sig utskottets bedömning, huruvida den av motionärerna anvisade utvägen är praktiskt framkomlig. Emellertid synas goda skäl tala för att spörsmålet göres till föremål för närmare undersökning. Utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t ägnar frågan uppmärksamhet och vidtager de åtgärder på detta område, som efter närmare prövning må befinnas påkallade. Med vad sålunda anförts torde de förevarande motionerna I: 7 och II: 9 få anses besvarade.

8. Förslagsanslaget till Fortsättningsskolor: Bidrag till avlöning åt lärare.

Kungl. Maj:ts förslag i fråga om ändrade bidragsgrunder innebär, att minimiarvodet för undervisning i hushållsgöromål skulle höjas från 2 kronor till 2 kronor 25 öre för undervisningstimme samt att lärarinnorna i hushållsgöromål skulle tillförsäkras rätt till fri kost i samband med de praktiska övningarna samt fri bostad jämte bränsle eller ersättning härför under kurserna. Arvodeshöjningen, vilken skulle bestridas av staten, har beräknats draga en årlig kostnad av omkring 100,000 kronor. Övriga förmåner skulle bestridas av kommunerna.

Av statsrådsprotokollet inhämtas bland annat:

Enligt § 1 kungörelsen den 30 december 1932 (nr 587) om avlöning åt lärare vid fortsättningsskolan samt statsbidrag till sådan avlöning skall arvodet till lärare i fortsättningsskola utgöra minst 2 kronor 50 öre för undervisningstimme, dock att arvodet för undervisning i manlig eller kvinnlig slöjd skall utgöra minst 1 krona 75 öre samt arvodet för undervisning i hushållsgöromål minst 2 kronor ävensom att för undervisning i ämnet arbetskunskap, i den mån undervisning i kvinnlig slöjd och hushållsgöromål ej ingår däri, till lärare, som förklarats därtill berättigad, arvodet skall utgå med minst 3 kronor för undervisningstimme (jfr kungörelsen 1936: 435). För lärare i ersättningsskola motsvaras de två förstnämnda beloppen av respektive 1 krona 50 öre och 1 krona 25 öre. Ersättning till lärare kan också bestämmas i form av årsavlöning, reglerad för delaktighet i statens pensionsanstalt. Ambulerande lärare vid fortsättningsskola äger rätt till viss ersättning för av tjänsten föranledda resor. Enligt § 3 nämnda kungörelse skall statsbidrag till avlöning av lärare utgå med belopp, motsvarande minimiarvodena jämte i förekommande fall till lärare med reglerad årsavlöning utgående ålderstillägg.

Minimiarvodet för lärarinna i hushållsgöromål har — fränsett en tillfällig höjning till 2 kronor 40 öre under tiden den 1 juli 1921—den 30 juni 1924 — varit oförändrat alltsedan år 1920. Lärarinnorna i hushållsgöromål ha icke heller kommit i åtnjutande av dyrtidstillägg eller annan löneförbättring. Framställning har därför i olika sammanhang gjorts om förbättrande

av deras löneförhållanden. Sålunda anhöll 1938 års riksdag om utredning rörande ordnandet av skolkökslärarinnornas vid fortsättningsskolorna anställnings-, bostads-, löne- och pensionsförhållanden.

I skrivelse den 26 juli 1938 framlade skolöverstyrelsen förslag om införande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål i fortsättningsskolan, innefattande även förslag om lönereglering för lärarinnorna i detta ämne. Under framhållande att den föreslagna löneregleringen icke kunde komma till stånd omedelbart anhöll centralstyrelsen för svenska skolkökslärarinnornas förening, att arvodet till skolkökslärarinnorna måtte, i avvaktan på löneregleringens genomförande, höjas till 2 kronor 50 öre. I utlåtande häröver erinrade skolöverstyrelsen, att frågan om övningslärarnas ställning vid samtliga statsunderstödda läroanstalter syntes vara avsedd att bli föremål för särskild sakkunnigutredning, men förklarade sig tillstyrka den provisoriska löneförbättringen, om överstyrelsens förslag rörande obligatorisk undervisning i hushållsgöromål icke kunde genomföras inom den närmaste framtiden. I propositionen nr 155 till 1940 års lagtima riksdag uttalades emellertid, att föreningens framställning under nuvarande förhållanden icke kunde tillstyrkas.

Centralstyrelsen för svenska skolkökslärarinnornas förening har nu anhållit, att de ifrågavarande skolkökslärarinnorna måtte tillerkännas dyrtidstillägg enligt samma grunder som gälla för lärarinnor i hushållsgöromål vid folkskolor. Av framställningen inhämtas:

Det stora flertalet skolkökslärarinnor vid fortsättningsskolorna saknade alltså fast anställning och därmed förenade förmåner. De skolkökslärarinnor, som sålunda vore hänvisade till ambulerande verksamhet, hade ett synnerligen ansträngande arbete under ovissa förhållanden vid å skilda orter anordnade kurser.

Avlöningen för en kurs, som i regel omfattade en tid av sex veckor, utgjorde 360 kronor, och då en skolkökslärarinna i medeltal kunde erhålla tjänstgöring vid fem till sex kurser per år, utgjorde hennes sammanlagda årsinkomst i bästa fall 2,160 kronor. Även å de reglerade tjänsterna vore löneförmånerna ofta mycket små. Det funnes sådana tjänster med en lön av 1,680 eller 1,800 kronor. Dyrtidstillägg förekomme icke och ej heller i övrigt tillfälliga löneförbättringar. Skoldistriktet hade författningen enligt icke några skyldigheter mot dessa lärarinnor, ej ens att skaffa dem bostad, något som för den i en kommun tillfälligt vistande skolkökslärarinnan kunde medföra betydande olägenheter och kostnader.

Skolkökslärarinnornas redan förut svåra läge hade givetvis numera ytterligare förvärrats genom de stegrade livsmedelskostnaderna, för vilka ingen som helst kompensation genom dyrtidstillägg erhållits. Fortsättningsskolans skolkökslärarinnor torde vara den enda lärargrupp, som under en tid av över tjugo år (1918—1940) icke erhållit vare sig löneförbättring eller dyrtidstillägg av något slag. Läget vore nu sådant, att om inga åtgärder för förbättring av deras ekonomiska förhållanden vidtoges, stode de inför en verklig misär, detta i en tid då skolköksundervisningen inom fortsättningsskolan vore av större betydelse än någonsin förut.

Skolöverstyrelsen har tillstyrkt föreningens framställning.

Förslaget om att löneförbättringen skulle få formen av dyrtidstillägg, syntes kunna motiveras med att sådant utginge för undervisning i hushålls-

göromål vid folkskola eller särskild anstalt, och att det knappast torde kunna påvisas något skäl för att det i detta hänseende rådde olikställighet mellan skolkökslärarinnor i fortsättningsskolan och deras kolleger i folkskolan. Givetvis kunde det tänkas även andra former för den provisoriska löneförbättringen, men överstyrelsen funne icke anledning att avstyrka den form, som centralstyrelsen funnit önskvärd, i synnerhet som den komme att åtminstone i viss mån ansluta sig till de för närvarande fluktuerande levnads-kostnaderna.

Statskontoret har funnit en löneförbättring nu knappast vara försvarlig men har ansett, att en viss förbättring borde åstadkommas genom att lärarinnorna erhöles fri kost i samband med undervisningen och fri bostad. Om en kontant lönehöjning ansåges böra beviljas, borde timarvodet höjas till 2 kronor 25 öre.

Departementschefen har erinrat, att en skolkökslärarinna i fortsättnings-skola, som icke innehade befattning med reglerad årslön, under gynnsam-maste omständigheter uppnådde en årsinkomst av endast omkring 2,200 kronor vid en undervisningstid av omkring nio månader eller ungefär den årliga lästiden för en folkskollärarinna. Det nuvarande arvodet för fortsättnings-skolornas skolkökslärarinnor vore detsamma som faststälts år 1919 vid den obligatoriska fortsättningsskolans införande. Dyrtdstillägg eller annan löneförbättring hade ej kommit denna lärargrupp till del. Anledningen till att dessa lärarinnor blivit i jämförelse med andra lönegrupper så illa ställda i löneavseende torde vara, att åtgärder planerats för omorganisation av skolköksundervisningen, vilka man icke velat föregripa genom ändringar i lönesättning eller anställningsvillkor. Denna organisationsfråga vore för närvarande föremål för övervägande genom 1940 års skolutredning.

Departementschefen funne det icke försvarligt att ännu ett budgetår, i avbidan på mer definitiva åtgärder, för dessa lärarinnor bibehålla en löne-standard, som för tjugo år sedan ansetts skälig och som icke på något sätt påverkats av levnadskostnadernas stegring. Med de särskilt på sista tiden starkt stegrade levnadskostnaderna hade lärarinnorna, vilka i allmänhet hade skolköksundervisningen som huvudsyssla, kommit i ett mycket svårt läge. Deras löneförmåner vore icke endast otillräckliga i jämförelse med dem, som tillkomme folkskolans lärarpersonal, utan i och för sig oskäligt låga, särskilt i betraktande av lärarinnornas utbildning, samhällsnyttiga verksamhet och ofta nog svåra arbetsförhållanden. Departementschefen kunde därför icke underlåta att trots det statsfinansiella läget föreslå en tillfällig förbättring av deras löner. Helst skulle departementschefen redan nu ha velat gå längre än statskontoret och föreslå en löneförbättring, som berett lärarinnorna lönevillkor i anslutning till de för folkskolans skolkökslärarinnor fastställda. Som en provisorisk åtgärd ville departementschefen emellertid för närvarande begränsa sig till att tillstyrka en löneförbättring efter de riktlinjer, som statskontoret angivit. Departementschefen föresloge, att minimiarvodet från och med den 1 juli 1941 höjdes med 25 öre för undervisningstimme samt att lärarinnorna från samma tidpunkt tillförsäkrades rätt till fri kost i samband med de praktiska övningarna i ämnet samt

fri bostad jämte bränsle eller ersättning härför under kurserna. Arvodeshöjningen borde bestridas av staten i form av ökat statsbidrag men de övriga förmånerna tillhandahållas av vederbörande skoldistrikt. Beträffande naturaförmånerna ville departementschefen framhålla, att dessa förmåner redan tillkomme folkskolans skolkökslärarinnor och icke kunde bli nämnvärt betungande för skoldistriktet. Som villkor för statsbidrag till fortsättningskolan torde böra uppställas, att nämnda förmåner tillhandahölles de ifrågavarande lärarinnorna.

Departementschefen har i detta sammanhang förklarat sig i likhet med skolöverstyrelsen och statskontoret icke böra nu tillstyrka en av slöjd- och yrkeslärnarnas riksförbund gjord framställning om förbättring av löneförmånerna för lärare i slöjd och arbetskunskap.

I de likalydande *motionerna I: 219* och *II: 274* har påyrkats en höjning av arvoden för undervisning i hushållsgöromål till 2 kronor 50 öre och i samband därmed en anslagshöjning med 100,000 kronor till 4,200,000 kronor. Till stöd härför har anförts bland annat:

Att lärarinnorna i hushållsgöromål vid fortsättningsskolan i likhet med lärarinnorna i detta ämne vid folkskolan erhöle fri kost och bostad vore rimligt, men denna förmån borde icke överskattas. Fri kost i samband med undervisningen utgjordes endast av ett mål varje arbetsdag och hade i allmänhet redan förut åtnjutits även av lärarinnorna vid fortsättningsskolan. Den fria bostaden, rörande vars beskaffenhet motionärerna förutsatte att bestämmelser meddelades, vore särskilt för de ambulerande lärarinnorna sedan länge nödvändig. Det hade mången gång för dem varit ytterst svårt och dyrbart att erhålla lämpliga bostäder å de olika orter, där kurser anordnats, och då de såsom ambulerande alltjämt bleve i avsaknad av ett hem, borde de åtminstone beredas beboeliga bostäder under sitt kringflyttande.

Förenämnda naturaförmåner innebure dock ingen kompensation för lärarinnornas vid folkskolan högre kontanta avlöning, och det föreslagna tillägget av 25 öre per undervisningstimme utgjorde en alltför ringa höjning i förhållande till de stegrade levnadskostnaderna och de löneförmåner, bland annat i form av rörligt dyrtidstillägg, som tillkomme lärarinnorna i hushållsgöromål vid folkskolan.

Enligt statskontorets beräkning skulle kostnaderna för dyrtidstillägg i förevarande fall komma att uppgå till något över 400,000 kronor om året. En höjning av timarvodet till 2 kronor 25 öre för undervisningstimme beräknades till en årskostnad av något mer än 100,000 kronor. Under nuvarande förhållanden syntes dyrtidstillägg icke kunna ifrågakomma, men det syntes rimligt, att den föreslagna löneförbättringen höjdes till 50 öre för undervisningstimme, varigenom arvodet skulle komma att utgöra 2 kronor 50 öre för timme. Detta skulle för statsverket medföra en merkostnad av ytterligare något över 100,000 kronor om året. För lärarinnorna skulle en höjning av 25 öre för undervisningstimme innebära, att arvodet för kurs om 170 timmar bleve endast kronor 382:50. Med en höjning av 50 öre för timme bleve kursarvodet 425 kronor. Då en lärarinna i bästa fall kunde erhålla tjänstgöring vid fem till sex dylika kurser om året, bleve den kontanta årsinkomsten även med denna höjning högst 2,550 kronor om året.

Utskottet.

Såsom departementschefen erinrat, är arvodet för fortsättningsskolornas skolkökslärarinnor för närvarande detsamma som fastställdes år 1919 vid införandet av den obligatoriska fortsättningsskolan. På arvodet utgår ej dyrtidstillägg och följaktligen ej heller kristillägg. Detta förhållande gör det enligt utskottets mening befogat, att en löneförbättring nu beredes dessa lärarinnor, vilka i allmänhet hava skolköksundervisningen som huvudsyssla, i syfte att i någon mån hålla dem skadeslösa för den starka stegring i levnadskostnaderna som särskilt under de senaste åren inträtt. Departementschefen har för sin del behjärtat det svåra läge, vari ifrågavarande lärarinnor onekligen befinna sig, och förordat en arvodeshöjning med 25 öre till 2 kronor 25 öre för undervisningstimme, varjämte lärarinnorna skulle tillförsäkras fri kost i samband med de praktiska övningarna i hushållsgöromål samt fri bostad jämte bränsle eller ersättning därför under kurserna. Departementschefen säger sig helst hava velat sträcka sig längre men har såsom en provisorisk åtgärd för närvarande begränsat sig till nämnda förslag. I de likalydande motionerna I: 219 och II: 274 har hemställts om en ytterligare höjning av arvodet till 2 kronor 50 öre för undervisningstimme. Utskottet har för sin del funnit den av departementschefen föreslagna konstanta löneförbättringen väl låg och en löneförbättring med 50 öre för undervisningstimme rimlig. Utskottet vill alltså, med biträdande av departementschefens förslag i övrigt, förorda en höjning av minimiarvodet och därmed även av statsbidraget för undervisning i hushållsgöromål vid fortsättningsskola till 2 kronor 50 öre. Anslagets belopp synes med hänsyn härtill i enlighet med motionärernas förslag böra höjas med 100,000 kronor till 4,200,000 kronor.

I detta sammanhang har utskottet upptagit till behandling de likalydande motionerna I: 6 och II: 8, vari yrkats, att riksdagen måtte hemställa om uppdrag till den pågående skolutredningen att utreda möjligheterna till befrielse från fortsättningsskolans praktiska undervisning i sådana fall, där undervisningens syfte i stället kunde tillgodoses genom fri yrkesutbildning. Motionärerna synas alltså åstunda en tämligen vittgående principiell förändring beträffande fortsättningsskolans ställning och uppgift. Då emellertid en utredning av frågan om fortsättningsskolans ställning i hela dess vidd torde ingå i skolutredningens program, synes någon framställning i ämnet från riksdagens sida i den av motionärerna angivna riktningen icke nu påkallad. Utskottet får sålunda — utan att närmare ingå på sakfrågan — avstyrka bifall till ifrågavarande motioner.

9. Förslagsanslaget till Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet.

Detta anslag är för innevarande budgetår uppfört med 530,000 kronor och skulle enligt Kungl. Maj:ts förslag höjas till 550,000 kronor. I fråga om

grunderna för statsbidrag innebär Kungl. Maj:ts förslag allenast den förändringen, att statsbidraget för centralisering föreslås höjt från högst 1 krona 25 öre till högst 1 krona 50 öre per dag och lärjunge. Till stöd för detta förslag har *departementschefen* anfört bland annat:

Statsbidrag för centralisering av fortsättningsskolväsendet utginge nu i regel med belopp, som motsvarade kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar, dock för varje lärjunge med högst 1 krona 25 öre för dag och sammanlagt högst med det belopp, som skulle anses motsvara den besparing i statsbidraget till avlönande av lärare vid fortsättningsskola, vilken uppkomme därigenom, att eljest erforderlig skola på grund av centraliseringen bleve obehövlig. Sistnämnda besparing ansåges utgöra 450 kronor.

Förslag föreläge nu om höjning av statsbidraget till 1 krona 50 öre för dag. När *departementschefen* i fjol ansett sig icke kunna tillstyrka ett då av folkskolans besparingsakkunniga framställt förslag av samma innebörd, hade detta skett närmast på grund av vissa av statskontoret och riksräkenskapsverket gjorda uttalanden. Statskontoret hade påpekat, att centralisering av fortsättningsskolväsendet kunde ske tvångsvis och att skolskjutsar, om dessa anordnades på ett praktiskt sätt, regelmässigt borde kunna ordnas inom ramen för det nuvarande statsbidragsbeloppet. Riksräkenskapsverket hade framhållit bland annat, att en höjning av statsbidragsbeloppet kunde få till följd, att skoldistriktet icke i samma grad som tillförne vinnlade sig om att ordna inackordering eller skolskjutsar på ett ändamålsenligt och billigt sätt, vilket kunde medföra en avsevärd ökning av statens utgifter.

Frågan måste bedömas mot bakgrunden av den höjning av kostnaderna för inackordering, skolhushåll och skolskjutsar, som på grund av den allmänna prisstegringen numera inträtt och som fått till följd, att en del av kostnaderna för centralisering av fortsättningsskolväsendet överflyttats på skoldistriktet. Då det icke minst ur statsfinansiell synpunkt vore av betydelse, att en ändamålsenlig centralisering på detta område icke fördröjdes genom att staten tillhandahölle för knappt tillmätt ersättning för centraliseringskostnaderna, hade *departementschefen* i likhet med statskontoret blivit övertygad om att en höjning av statsbidraget vore befogad och borde komma till stånd. Statskontoret ansåge för sin del, att höjningen borde begränsas till 10 öre för elev och dag, medan de sakkunniga och skolöverstyrelsen uttalat sig för en höjning med 25 öre för elev och dag. För egen del funne *departementschefen* den av statskontoret förordade uppräknigen av statsbidraget icke tillräcklig utan anslöte sig till de sakkunnigas och skolöverstyrelsens förslag. Liksom nu skedde torde i enlighet med överstyrelsens förslag statsbidrag för centralisering av fortsättningsskolväsendet böra utgå med sammanlagt högst 450 kronor för varje på grund av centraliseringsåtgärder obehövlig skola.

Om det skulle visa sig nödvändigt att på motsvarande sätt höja det statsbidrag, som enligt kungörelsen 1935:186 kunde utgå vid anordnande av undervisning i finska språket i fortsättningsskolan, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela beslut i ämnet.

I detta sammanhang har *departementschefen* förklarat sig icke kunna tillstyrka ett av de sakkunniga framlagt förslag om beviljande av statsbidrag för färd med av skolbarnen själva fram-

fört fordon. Beträffande detta förslag inhämtas av förevarande proposition bland annat:

Redan förra året föreslogo folkskolans besparingssakkunniga, att färd med fordon, som framfördes av barnen själva, skulle räknas som skolskjuts, och att statsbidrag i vissa fall skulle kunna utgå för sådan skjutsanordning med högst 50 öre för varje dag, lärjungen i fråga besökt skolan. Förslaget avstyrktes emellertid av de flesta myndigheter samt av departementschefen i proposition till 1940 års lagtima riksdag; departementschefen förklarade sig hava funnit ytterligare utredning erforderlig.

De sakkunniga hava nu framlagt förnyad utredning i ämnet. Utredningen utmynnar i förslag, att statsbidrag försöksvis skall kunna utgå för färd med fordon, som framföras av de fortsättningsskolpliktiga barnen själva, om barnen eljest icke skulle kunna besöka skolan på grund av avståndet eller andra liknande omständigheter. Prövning av rätt till statsbidrag skall tillkomma folkskolinspektören. Statsbidraget skall utgå med 40 öre för dag, om skolvägens längd uppgår till högst 7 kilometer, och 50 öre, om den överstiger detta avstånd.

De sakkunniga erinrade att av de 40 folkskolinspektörer, vilka tidigare yttrat sig rörande de åtgärder i här berörda hänseenden, som av de sakkunniga föreslagits, 35 tillstyrkt förslaget, 3 ställt sig tveksamma och 2 avstyrkt detsamma.

De sakkunniga hade icke funnit anledning att frånga sin tidigare intagna principiella ståndpunkt. De uttalanden, som gjorts av såväl folkskolinspektörer som av lokala skolmyndigheter, gäve också ett starkt stöd åt den uppfattningen, att anordningen med cykel som fortskaffningsmedel för fortsättningsskolans elever under vissa förhållanden kunde anses både lämplig och genomförbar. Man kunde av sagda uttalanden ävenledes draga den slutsatsen, att anordningen i fråga under innevarande läsår skulle fått en betydligt större omfattning, därest bidrag av statsmedel utgått för färd med cykel. Förevarande spörsmål hade också på ett särskilt sätt aktualiserats på grund av dels svårigheterna att anordna bilskjuts, dels de ökade utgifterna härför.

De sakkunnigas förslag innebär, att bidrag skulle utgå endast för det fall, att vederbörande målsman eljest måste ombesörja inackordering eller skolskjuts. Bidrag borde i regel ej komma i fråga för lärjungar med kortare väg till skolan än 5 kilometer. På framställning av skolstyrelsen borde det ankomma på folkskolinspektören att med stöd av lämnade uppgifter före kursens början avgöra, huruvida bidrag finge utgå till färd med egna fordon (cykel, sparkstötting, skidor och dylikt). Då prövningen endast komme att avse fall, då centraliseringsbidrag i vanlig form eljest finge utgå, syntes prövningen ej kunna bliva alltför betungande för inspektörerna.

Då färd sätt, som här avsåges, ifrågasattes, borde givetvis i varje särskilt fall prövning verkställas, huruvida förhållandena vore sådana, att detsamma lämpligen borde komma till användning. Härvid borde hänsyn tagas

till vederbörande lärjunges utveckling och krafter, och det måste tillses, att, om dylikt färd sätt skulle användas, detta kunde ske utan men för barnens hälsa. I allmänhet torde anordningen i fråga mera undantagsvis böra komma till användning under den kallare årstiden, och det vore uppenbart, att anordningens förekomst i stor utsträckning måste bli beroende av de klimatiska förhållandena på orten.

Vid övervägandet av frågan om bidragsbeloppets storlek hade de sakkunniga eftersträvat att komma fram till ett förslag, som kunde anses vara så rättvist som möjligt och samtidigt enkelt att tillämpa. Det hade syntts de sakkunniga skäligt, att ett visst belopp bestämdes att utgå, om skolskjuts prövades vara erforderlig och skolvägens längd uppginge till högst sju kilometer, och ett något högre belopp, då väglängden överstege sju kilometer. Som lämpliga bidragsbelopp, för dag räknat, föresloges 40 öre respektive 50 öre.

En fortsättningsskolkurs omfattade i regel 30 eller 36 dagar. Med angivna beräkningsgrunder för bidragets utgående skulle alltså bidragsbeloppet per kurs och lärjunge i allmänhet komma att uppgå till lägst 12 och högst 18 kronor.

Cykeln vore det fordon, som i övervägande antalet fall komme till användning. Anskaffandet och underhållet av sådant fordon medförde de största kostnaderna. Bidraget syntes därför böra bestämmas med hänsyn till användningen av cykel. De föreslagna bidragsbeloppen vore kanske väl höga, särskilt för de fall, då annat fordon än cykel användes. De sakkunniga förordade emellertid, att nämnda beräkningssätt tillämpades beträffande samtliga fordon (såsom cykel, båt, skidor och sparkstötting), som kunde framföras av barnen själva. Härigenom vunnnes, att handläggningen av ifrågakommande ärenden förenklades. Om anordningen skulle medföra besparingar i fråga om centraliseringskostnaderna, borde bidraget utgå med så stort belopp, att vederbörande funne ett dylikt färd sätt något så när förmånligt i ekonomiskt avseende.

De sakkunniga beräknade den besparing, som borde uppkomma vid bifall till deras förslag, till minst 75,000 kronor.

Skolöverstyrelsen har avstyrkt de sakkunnigas förslag. Överstyrelsen har framhållit, att tanken på statsbidrag för färd med cykel eller dylikt icke kunde sägas ha omfattats av en allmän opinion bland folkskolinspektörerna. Statsbidrag kunde endast ifrågakomma, när samtliga berörda barn kunde cykla till skolan, vilket icke alltid kunde vara fallet. Olägenheter skulle uppstå i fråga om elever, som vore mindre bemedlade eller fysiskt svaga eller på grund av naturens beskaffenhet ej kunde cykla. Det kunde ifrågasättas, om statsbidrag borde utgå för färd med skidor och sparkstötting. Inspektörerna skulle icke äga möjlighet att kontrollera de uppgifter, som skulle ligga till grund för statsbidragets beviljande. Det ökade arbetet för inspektörerna och överstyrelsen skulle icke motsvara anordningens betydelse. Beräkningarna av kostnadsminskningen vore alltför optimistiska. Möjligen skulle statsbidrag kunna tänkas utgå till skoldistriktet för anskaffande av cyklar i behövliga fall.

Statskontoret har bestämt avstyrkt de sakkunnigas förslag och i stället förordat vissa restriktioner för rätt till statsbidrag till centraliseringsåtgärder.

Det administrativa bestyret med utbetalning och kontroll av statsbidraget kunde befaras komma att i avsevärd mån uppväga de vunna besparingarna. Statsbidrag vore avsett att utgå endast i sådana fall, då skoldistrikt ägde åtnjuta bidrag av statsmedel till bestridande av kostnaderna för centralisering av fortsättningsskolväsendet. Med all sannolikhet skulle emellertid inom kort befogade krav komma att framställas på en sådan utvidgning av bestämmelserna, att icke obetydliga kostnadsökningar skulle uppstå för statsverket. De ekonomiska resurserna vore hos många familjer sådana, att — trots statsbidraget — anskaffandet av cykel icke kunde ifrågakomma. För att icke barnets skolgång i sådana fall skulle avsevärt försämrats, torde skoldistriktet — vilket för övrigt redan praktiserades — få anskaffa cyklar, skidor eller dylikt för utlåning till barnen. Skulle skoldistriktet härvid erhålla de av de sakkunniga föreslagna bidragen, uppgående till 12 à 18 kronor för elev vid en fortsättningsskolkurs om 6 veckor, insåges lätt, att — särskilt i större skoldistrikt med ett flertal kurser om året — förslaget i längden skulle ställa sig ekonomiskt synnerligen fördelaktigt för skoldistriktet och i motsvarande mån ofördelaktigt för statsverket.

Riksräkenskapsverket däremot har tillstyrkt förslaget.

Under senaste tid hade på grund av krisförhållandena driftkostnaderna för automobiltrafik avsevärt ökat. På grund härav hade exempelvis läns-taxorna för trafik med vanlig personautomobil höjts i samtliga län med i regel 20 à 40 procent av normaltaxan. Under sådana förhållanden måste det nu framstå som synnerligen angeläget, att åtgärder vidtoges för nedbringande av kostnaderna för skolskjutsar varom här vore fråga. De sakkunnigas utredning syntes också giva vid handen, att kostnaden för den föreslagna anordningen mer än uppvägdes av de besparingar, som komme att uppstå i statsverkets utgifter för skolskjutsar vid fortsättningsskolväsendet. Vid sådant förhållande hade riksräkenskapsverket, som i fjol framfört betänkligheter mot denna anordning, nu ansett sig böra tillstyrka de sakkunnigas förslag. Beträffande storleken av den kostnadsminskning, som skulle vinnas genom den föreslagna anordningen, finge riksräkenskapsverket framhålla, att för närvarande en mera noggrann beräkning av densamma knappast vore möjlig. Det av de sakkunniga angivna beloppet, 75,000 kronor, funne ämbetsverket dock icke vara för högt beräknat.

Slutligen ville riksräkenskapsverket framhålla, att det skulle vara av intresse att direkt ur räkenskaperna kunna avläsa de sammanlagda kostnaderna för här avsedda resor. Ämbetsverket finge fördenskull förorda, att medelsanvisningen för ändamålet uppfördes i riksstaten såsom ett självständigt förslagsanslag.

Departementschefen har för egen del anfört:

Enligt departementschefens mening hade den i ärendet nu föreliggande utredningen icke givit vid handen, att anordningen verkligen komme att för det allmänna i längden medföra någon minskning av kostnaderna för centralisering av fortsättningsskolväsendet. Fastmer föreläge, såsom statskontoret påpekat, risk för att en sådan utvidgning av anordningen inom kort ifrågasattes, att icke obetydliga kostnadsökningar kunde komma att

uppstå för statsverket. Systemets tillämpning skulle vidare förutsätta en ingående administrativ kontroll i syfte att undvika missbruk av bestämmelserna. Härigenom skulle arbetsbördan i hög grad ökas icke minst för folkskolinspektörerna, vilka redan nu vore överhopade med krävande arbetsuppgifter och bleve det i ännu större utsträckning vid ett genomförande av det förordade rationaliseringsprogrammet. Bland annat av dessa skäl funne departementschefen sig i likhet med skolöverstyrelsen och statskontoret böra avstyrka bifall till de sakkunnigas föreliggande förslag.

Statskontoret hade ifrågasatt en skärpning av de nu gällande bestämmelserna om statsbidrag till inackordering, skolhushåll eller skolskjuts. Då det vore av vikt, att bestämmelserna om centralisering av fortsättningsskolväsendet icke gjordes så restriktiva, att allvarliga olägenheter ur barnens och hemmens synpunkt uppkomme, och då de nuvarande bestämmelserna, samtidigt som de tillgodosåge dessa synpunkter, syntes innebära betryggande garantier för en ur det allmännas synpunkt tillräckligt effektiv prövning av det i de olika fallen föreliggande behovet av statsbidrag, ansåge departementschefen sig icke böra ifrågasätta en skärpning av bestämmelserna på sätt statskontoret förordat.

För nästa budgetår hade skolöverstyrelsen med utgångspunkt från den föreslagna höjningen av dagsbidraget ansett en anslagshöjning av 70,000 kronor till 600,000 kronor erforderlig. I avbidan på närmare erfarenhet rörande medelsåtgången torde anslaget böra för budgetåret 1941/42 begränsas till 550,000 kronor. Anmärkas kunde, att nettoutgiften under anslaget för budgetåret 1939/40 enligt riksräkenskapsverkets budgetredovisning utgjorde omkring 405,000 kronor.

I de likalydande *motionerna I: 205* och *II: 289*, vari yrkats bifall till de sakkunnigas förslag beträffande statsbidrag för färd med fordon, som framföras av barnen själva, och i samband därmed en anslagsminskning till 500,000 kronor, har anförts bland annat:

Skolöverstyrelsen, som rent principiellt ställde sig avvisande mot förslaget, reagerade mot tanken på att barnen skulle betalas för den fysiska ansträngning, de måste underkasta sig vid fullgörandet av skolgången. Här emot kunde invändas, att det här vore fråga om endast sådana barn, som bodde på så långt avstånd från hemmet, att de icke utan särskilda åtgärder skulle kunna besöka skolan. Skolskjuts eller inackordering vore alltså erforderliga. Om nu anordningar kunde vidtagas, varigenom det bleve möjligt för dessa barn att genom färd med fordon, framdrivet av barnet självt, besöka skolan, syntes det icke ligga något orimligt däri, att ett visst understöd härför utginge, vare sig detta komme målsmannen eller vederbörande skoldistrikt till godo. Att en dylik anordning i vissa fall kunde innebära en ekonomisk fördel för berörda parter, betydde ingalunda — såsom statskontoret syntes vilja göra gällande — att det för statsverket skulle ställa sig i motsvarande mån ekonomiskt ofördelaktigt. Anordningen i fråga kunde nämligen komma till användning endast under förutsättning, att besparingar uppkomme för det allmänna. Om därjämte någon vinst skulle uppstå för övriga parter, syntes detta knappast kunna anses som en brist hos systemet, åtminstone icke med den tolkning man hittills givit härom gällande bestämmelser.

Vad beträffade förslaget ekonomiska innebörd torde för övrigt de beräkningar, som verkstälts av ett antal folkskolinspektörer, lämna de tillförlitligaste uppgifterna. Det förhölle sig nämligen så, ehuru det ej framginge av propositionen, att några av folkskolinspektörerna verkställt synnerligen ingående undersökningar rörande de ekonomiska verkningarna av förslaget genomförande inom respektive inspektionsområden. Andra inspektörer åter hade verkställt approximativa beräkningar rörande de besparingar, som kunde väntas uppkomma. Självfallet hade det inte varit möjligt att få fram fullt tillförlitliga resultat av ifrågavarande beräkningar. I varje fall gäve dock utredningen vid handen, att en tillämpning av det föreslagna statsbidragssystemet skulle medföra en avsevärd minskning av centraliseringskostnaderna beträffande fortsättningsskolan.

Motionärerna ansåge därför, att starka skäl talade för bifall till de sakkunnigas föreliggande förslag att statsbidrag försöksvis skulle kunna utgå för färd med fordon, som framfördes av de fortsättningsskolpliktiga barnen själva. För att ytterligare markera att det här vore fråga om ett försök, syntes lämpligt att viss tid fastställdes, under vilken de ifrågasatta bestämmelserna skulle äga tillämpning, och torde en treårsperiod kunna anses väl avvägd härför.

Utskottet.

Kungl. Maj:ts förslag om höjning av centraliseringsbidraget från högst 1 krona 25 öre till högst 1 krona 50 öre för dag och lärjunge har motive-rats med de ökade kostnaderna för inackordering och skolskjutsar. Den föreslagna höjningen synes, såvitt för närvarande kan bedömas, väl avvägd, och utskottet förordar förty bifall till ifrågavarande förslag. Det i motionen II: 87 framställda yrkandet om höjning av statsbidraget torde därmed få anses tillgodosett. Utskottet kan med hänsyn till sin sålunda intagna ståndpunkt icke biträda det i motionerna I: 144 och II: 186 gjorda yrkandet, att statsbidraget skulle kunna höjas till 2 kronor 50 öre.

I den förutnämnda motionen II: 87 har jämväl yrkats, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande en centralisering av den yrkesbestämda fortsättningsskolan inom vissa ödebygdsområden medelst uppförande av särskilda skolhem för fortsättningsskolans elever. Dylika skolhem skulle enligt vad motionärerna framhållit få särskild betydelse för de vidsträckta skoldistrikten inom övre Norrland, där de på skolorten befintliga inackorderingsmöjligheterna i allmänhet till fullo utnyttjades för folkskolans behov. Den framkastade tanken kan förefalla tilltalande. En skolhemsinstitution som den ifrågasatta torde emellertid ställa sig relativt kostsam med hänsyn till fortsättningsskolans struktur. Därtill kommer, att fortsättningsskolans ställning och uppgift torde bliva föremål för en ingående omprövning inom 1940 års skolutredning. Skulle den anordning, motionärerna ifrågasatt, befinnas ändamålsenlig och genomförbar, synes det böra ankomma på skolutredningen att i ämnet framlägga förslag. Med vad sålunda anförts torde motionen II: 87, såvitt nu är i fråga, få anses besvarad.

I de likalydande motionerna I: 205 och II: 289 har slutligen yrkats, att folkskolans besparingssakkunnigas ovannämnda förslag om statsbidrag för färd med av skolbarnen själva framfört fordon skulle genomföras såsom en försöksanordning under en tid av tre år. Departementschefen har icke ansett sig kunna förorda de sakkunnigas förslag på denna punkt. Utskottet får emellertid erinra, att ehuru skolöverstyrelsen och statskontoret ställt sig avvisande till ifrågasvarande förslag, har detsamma dock tillstyrkts av det långt övervägande antalet folkskolinspektörer, flertalet länsstyrelser och domkapitel samt av riksräkenskapsverket.

Utskottet har i det föregående (sid. 44) beträffande skolskjutsar vid folkskolan uttalat sig för en undersökning, huruvida icke nämnda skjutsar skulle kunna i viss mån förbilligas och rationaliseras. I konsekvens härmed synas besparingsförsök vid anordningen av skolskjutsar i fortsättnings-skolan icke böra avvisas. Utom de möjligheter till ekonomiska besparingar, som det föreliggande förslaget innebär, torde även önskvärdenheten av sparsamhet med landets förråd av drivmedel för motorfordon motivera en försöksanordning med statsbidrag till av eleverna själva drivna fordon. Skolöverstyrelsen har bland annat anfört, att den erforderliga kontrollen över här ifrågasatt statsbidrag skulle vara svår att ordna. Utskottet vill i anledning härav understryka, att det här är fråga om ett statsbidrag till *skoldistriktet*, och att det måste ligga i dessas intresse att bidraget icke missbrukas. Det synes icke heller svårare att från statens sida utöva kontroll i fråga om nu förevarande anslag än beträffande andra till skoldistriktet utgående bidrag. Även i dessa fall är man hänvisad att lita på de kommunala förtroendemännens uppgifter. Utskottet har i likhet med motionärerna ansett önskvärt, att den föreslagna anordningen finge under någon tid, exempelvis tre budgetår, försöksvis tillämpas för att praktisk erfarenhet må vinnas rörande dess ändamålsenlighet. Utskottet tillstyrker alltså bifall till vad i motionerna I: 205 och II: 289 i förevarande avseende yrkats. Med hänsyn härtill synes, såsom i motionerna framhållits, förevarande anslag kunna i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag sänkas med 50,000 kronor till 500,000 kronor.

IV. Hemställan.

Under åberopande av vad ovan anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till de likalydande motionerna I: 219 och II: 274 ävensom till de likalydande motionerna I: 205 och II: 289,

1. godkänna följande avlöningsstat för folkskolinspektionen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, förslagsvis	kronor 537,500
2. Avlöningar till icke-ordinarie personal, förslagsvis	» 90,600
3. Rörligt tillägg, förslagsvis	» 83,100
	<hr/>
	Summa kronor 711,200;

2. till *Folkskolinspektionen*: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 711,200 kronor;

3. till *Folkskolinspektionen*: Omkostnader för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 200,000 kronor;

4. medgiva, att för budgetåret 1940/41 gällande grunder för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrtortstillägg åt vissa lärare vid folk- och småskolor m. fl. skola med förut angiven jämkning äga tillämpning jämväl för budgetåret 1941/42;

5. till *Folkskolor m. m.*: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 134,400,000 kronor;

6. medgiva, att ur sistnämnda anslag må, om och i den mån behov därav prövas föreligga, utgå statsbidrag till undervisning för svenska barn i utlandet, dock med sammanlagt högst 26,500 kronor;

7. till *Folkskolor m. m.*: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 275,000 kronor;

8. till *Folkskolor m. m.*: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 345,000 kronor;

9. till *Folkskolor m. m.*: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 1,350,000 kronor;

10. till *Folkskolor m. m.*: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 2,200,000 kronor;

11. till *Folkskolor m. m.*: Bidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 anvisa ett reservationsanslag (B) av 300,000 kronor;

12. godkänna av utskottet i det föregående förordade ändringar i gällande grunder för statsbidrag till avlöning åt lärarinnor i hushållsgöromål vid fortsättningsskolor;

13. till *Fortsättningsskolor: Bidrag till avlöning åt lärare* för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 4,200,000 kronor;

14. godkänna av föredragande departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 21 mars 1941 förordade ändringar i gällande grunder för statsbidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet;

15. till *Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet* för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 500,000 kronor;

B. att följande motioner, nämligen

II: 288,

II: 287,

II: 15,

I: 22 och II: 19,

II: 87,

I: 7 och II: 9,

I: 6 och II: 8 samt

I: 144 och II: 186,

i den mån desamma icke må anses besvarade med vad utskottet i det föregående anfört, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 20 maj 1941.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Per Gustafsson, Pauli, Bergman, Sven Larsson, Carlström, Bäcklund, Björkman, Berntson* och *Persson*; samt

från andra kammaren: herrar *Jonsson* i Eskilstuna, *Svensson* i Grönvik, *Andersson* i Prästbol, *Persson* i Falla, *Holmdahl, Andersson* i Södergård, *Mårtensson, Wallentheim, Viklund, Lindholm, fru Alvé*n och herr *Bergvall*.

Reservationer:

1) av herrar *Per Gustafsson, Persson, Jonsson* i Eskilstuna, *Svensson* i Grönvik, *Andersson* i Prästbol, *Andersson* i Södergård, *Mårtensson, Wal-lentheim, Viklund* och *Lindholm* samt fru *Alvén*, vilka ansett, att utskottets yttrande (sid. 30) under avdelning II, b) (Höjning av undervisningsskyldigheten för vissa småskollärare) bort hava följande lydelse:

»Utskottet delar departementschefens uppfattning, att höjning i enlighet med statskontorets förslag av undervisningsskyldigheten för vecka från och med den 1 juli 1941 för småskollärare med en kortare årlig lästid än 36 veckor icke nu synes böra ifrågasättas.

Skolöverstyrelsen synes emellertid i främsta rummet hava grundat sitt avstyrkande av den ifrågasatta fyllnadstjänstgöringen för småskollärare på det skälet, att småskollärarnas arbetsbördan icke endast bestämmas av antalet läsveckor per år utan även av antalet tjänstgöringstimmar för vecka, varför en rättvis utjämning av arbetsbördan icke skulle kunna ernås genom att utkräva kompensation för kortare årlig lästid. Såsom reservanten inom överstyrelsen framhållit, lär det emellertid för närvarande höra till undantagen, att en småskollärares tjänstgöring uppgår till mindre än 28 timmar i veckan, varför det numera huvudsakligen torde vara variationerna i den årliga lästidens längd, som medföra mera betydande olikheter i småskollärarinnornas arbetsbördan. Det måste enligt utskottets mening anses önskvärt, att till den tidpunkt, då samtliga småskollärare komma att åtnjuta lön enligt samma lönegrad, d. v. s. den 1 juli 1942, åtgärder vidtagas i syfte att så långt möjligt är utjämna de ännu kvarstående olikheterna. Ett medel härtill erbjuder det förslag som framförts av reservanten inom överstyrelsen. Detta förslag innebär, att småskollärare, som efter den 1 juli 1942 har kortare årlig lästid än 39 veckor, skall från och med nämnda tidpunkt vara skyldig undervisa 30 timmar i veckan. Ett genomförande av detta förslag skulle medföra, att flertalet småskollärare erhöles lika stor sammanlagd tjänstgöring för år, försåvitt den utsträckta tjänstgöringen kan utnyttjas på ett eller annat sätt. Såsom reservanten anført, torde det i allmänhet vara möjligt att nyttiggöra de tjänstgöringstimmar, som på detta sätt uttagas. Utskottet finner sålunda goda skäl tala för den ståndpunkt, som intagits av reservanten inom överstyrelsen.

Utskottet förutsätter, att vad utskottet sålunda anført kommer att beaktas vid den förnyade prövning av förevarande spörsmål, som departementschefen ställt i utsikt.»;

2) av herr *Oscar Olsson*, vilken ansett att utskottet (sid. 35) under avdelning III, kap. 3 (Förslagsanslaget till folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor) bort tillstyrka bifall till motionen II: 15;

3) av herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Pauli, Bergman, Bäcklund, Björkman, Berntson, Persson* i Falla, *Holmdahl* och *Bergvall*, vilka ansett,

dels att utskottets yttrande (sid. 56) under avdelning III, kap. 9 (Förslagsanslaget till Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet) bort hava följande lydelse:

»I de likalydande motionerna I: 205 och II: 289 har slutligen yrkats, att folkskolans besparingssakkunnigas ovannämnda förslag om statsbidrag för färd med av skolbarnen själva framfört fordon skulle genomföras såsom en försöksanordning under en tid av tre år. Departementschefen har icke ansett sig kunna förorda de sakkunnigas förslag på denna punkt. Med hänsyn till den bestämt avvisande hållning, som statskontoret och skolöverstyrelsen intagit mot förslaget, och på av dessa myndigheter anförda skäl har icke heller utskottet funnit sig kunna tillstyrka detsamma och avstyrker alltså bifall till ifrågavarande motioner.»

dels ock att utskottets hemställa bort i nedan angivna delar erhålla följande lydelse:

»Under åberopande av vad ovan anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till de likalydande motionerna I: 219 och II: 274,

15. Till *Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *förslagsanslag* av 550,000 kronor;

B. att följande motioner, nämligen

I: 6 och II: 8,

I: 144 och II: 186 samt

I: 205 och II: 289,

i den mån desamma icke må anses besvarade med vad utskottet i det föregående anført, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.»
